

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Ärikorralduse instituut

Keiu Kaldmets

TEGEVUSE JÄTKUVUSE KRITEERIUMID: EESTI NÄIDE

Magistritöö

Õppekava TARM, peeriala Audiitortegevus

Juhendaja: Lehte Alver, PhD

Tallinn 2020

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 11733 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Keiu Kaldmets .....

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 143869TARM

Üliõpilase e-posti aadress: keiu.kaldmets@gmail.com

Juhendaja: Lehte Alver, PhD:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....
(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....
(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
1. TEGEVUSE JÄTKUVUSE HINDAMINE: AUTORITE SEISUKOHAD.....	8
1.1. Tegevuse jätkuvuse hindamise mõjutegurid	8
1.2. Tegevuse jätkuvuse hindamise muutumine ajas	14
1.3. Tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutatavad näitajad	20
2. TEGEVUSE JÄTKUVUSE HINDAMINE: EESTI PRAKTIKA	30
2.1. Uurimismeetodi valik ja valimi koostamine	30
2.2. Andmete kogumine	31
2.3. Küsitluse tulemused ja nende analüüs, tegevuse jätkuvuse hindamine: Eesti praktika	32
3. TEGEVUSE JÄTKUVUSE KRITERIUMITE HINDAMISE VÕRDLUS: EESTI VS MAAILMA PRAKTIKA.....	43
KOKKUVÕTE	50
SUMMARY	52
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU.....	54
LISAD	59
Lisa 1. Küsimustik vandeaudiitoritele.....	59
Lisa 2. Vastused küsimustele 1–4.....	61
Lisa 3. Vastused küsimusele 5.....	62
Lisa 4. Vastused küsimusele 6.....	63
Lisa 5. Vastused küsimusele 7.....	64
Lisa 6. Vastused küsimusele 8.....	65
Lisa 7. Vastajate kommentaarid küsimustes 5, 6 ja 8	68
Lisa 8. Lihtlitsents.....	70

LÜHIKOKKUVÕTE

Magistritöö uurimisobjektiks on RTJ-st 15 tulenev nõue hinnata ning kinnitada tegevuse jätkuvust. Üheski raamatupidamiskohustuslast puudutavas regulatsioonis, olgu see seadus või näiteks RTJ, pole märgitud, missuguseid näitajaid kasutada tegevuse jätkuvuse hindamisel. Tavaliselt hindab ja analüüsib tegevuse jätkuvuse põhimõttele vastamist audiitor. Eestis registreeritud äriühingutest moodustavad enamiku väike- ja mikroettevõtjad, kelle finantsaruanded ei pruugi ületada audiitortegevuse seaduses toodud piirmäärasid ning audiitorkontroll ei ole kohustuslik.

Töös uuritakse, milliste kriteeriumite alusel võiks tegevuse jätkuvust hinnata. Magistritöö eesmärk on RTJ 15-s toodud tegevuse jätkuvuse hindamise nõude täitmiseks vajalike suhtarvude välja pakkumine väike- ja mikroettevõtjatele.

Eesmärkide saavutamiseks viiakse Eesti audiitorettevõtjate seas läbi ankeetküsitlus, uuritakse Eesti audiitorettevõtjate seisukohti tegevuse jätkuvuse hindamisel. Teadusartiklites käsitletut võrreldakse Eesti audiitorettevõtjate praktikaga ning magistritöö tulemusena sõnastab autor ettepanekud tegevuse jätkuvuse hindamise kriteeriumite valiku ja sobivate suhtarvude kasutamise kohta.

Magistritöö tulemus võib anda olulise sisendi ettevõtjatele tegevuse jätkuvuse hindamiseks, tööst selguvad kriteeriumid, kuidas tegevuse jätkuvust hinnata ning missuguseid suhtarve selleks kasutada. Magistritöö tulemus võib huvi pakkuda ka audiitorettevõtjatele, kes saavad senist praktikat kõrvutada teadusartiklites käsitletuga. Tööst võib selguda oluline sisend audiitorettevõtjate praktikasse. Samuti saavad ettevõtete omanikud kasutada töö tulemust kui praktilist juhendit tegevuse jätkuvuse kriteeriumite hindamisel.

Võtmesõnad: RTJ 15, audit, tegevuse jätkuvus, tegevuse jätkuvuse hindamine, *going concern*

SISSEJUHATUS

Vastavalt Eesti raamatupidamise seadusele (§ 17, lg 1, p 1) peavad ettevõtte finantsaruandluse põhimõtted olema kooskõlas Eesti finantsaruandluse standardiga. RTJ 15, mis käsitleb lisades avalikustatavat informatsiooni seab äriüksustele nõuded tegevuse jätkuvuse hindamise ja kinnitamise kohta. Üheski raamatupidamiskohustuslast puudutavas regulatsioonis, olgu see seadus või näiteks RTJ, pole märgitud, missuguseid näitajaid kasutada tegevuse jätkuvuse hindamisel. Tavaliselt hindab ja analüüsib tegevuse jätkuvuse põhimõttele vastamist audiitor. Audiitorettevõtjad tegutsevad rahvusvaheliste auditeerimisstandardite järgi, milles on toodud tegevuse jätkuvuse hindamise juhendmaterjal. Suuremates audiitorbüroodes on tavaliselt koostatud ka detailne juhendmaterjal või on väljakujunenud praktika, mida ettevõtte tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutada.

Eestis registreeritud äriühingutest moodustavad enamiku väike- ja mikroettevõtjad, kelle finantsaruanded ei pruugi ületada audiitortevõtte seaduses toodud piirmäärasid ning audiitorkontrolli ei ole kohustuslik. Nendel ettevõtetel, kellele on audiitorkontroll kohustuslik, kontrollib tegevuse jätkuvuse eeldusele vastamist audiitorettevõtja. Kuna väike- ja mikroettevõtjate finantsaruanded võivad, aga ei pruugi audiitorkontrolli lävendit ületada, puudub väike- ja mikroettevõtjatel RTJ-st 15 tuleneva nõude täitmiseks juhendmaterjal, millest tegevuse jätkuvuse hindamisel lähtuda.

Magistritöö uurimisobjektiks on RTJ-st 15 tulenev nõue hinnata ning kinnitada tegevuse jätkuvust. Audiitoraruandes pööravad audiitorid tegevuse jätkuvuse eelduse täitmisele eraldi tähelepanu. Kui audiitoraruandes on lisatud tegevuse jätkuvuse lõik tähendab see, et ettevõttel võib olla probleeme jätkuva tegevusega ning esineb oht tegevuse jätkuvusele.

Töös uuritakse, milliste kriteeriumite alusel võiks tegevuse jätkuvust hinnata. Magistritöö eesmärk on RTJ 15-s toodud tegevuse jätkuvuse hindamise nõude täitmiseks vajalike suhtarvude välja pakkumine väike- ja mikroettevõtjatele.

Uurimiseesmärgi täitmiseks on autor püstitanud järgmised uurimisülesanded:

1. selgitada teadusartiklite põhjal välja tegevuse jätkuvuse hindamise kriteeriumid ja nende muutumine;
2. selgitada välja Eesti audiitorettevõtjate praktika, meetodid ja kriteeriumid tegevuse jätkuvuse hindamisel;
3. analüüsida ja võrrelda Eesti audiitorettevõtjate praktikat teadusartiklites käsitletud meetoditega.

Magistritöös seatud eesmärkide saavutamiseks kasutatakse enamjaolt tegevuse jätkuvuse teemal ilmunud teadusartikleid. Nende abil selgitatakse välja seisukohad tegevuse jätkuvuse kriteeriumite hindamisel. Teemakohaste teadusartiklite tulemusi võrreldakse Eesti audiitorettevõtjate praktikaga. Et teada saada, kuidas Eesti audiitorettevõtjad hindavad tegevuse jätkuvust, viiakse nende seas läbi ankeetküsitlus kasutades ettekatsetatud valimi põhimõtteid. Ankeetküsimustik saadetakse Audiitorkogu koduleheküljel olevatele vandeaudiitoritele ja audiitorettevõtjatele. Küsitlus viiakse läbi e-küsitlusena *Google Forms* keskkonna kaudu.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis selgitatakse tegevuse jätkuvuse hindamise mõjutegureid, analüüsitakse, millised tegurid võivad ettevõtte tegevuse jätkuvuse hinnangut mõjutada. Seejärel käsitletakse tegevuse jätkuvuse hindamise kriteeriumite muutust ajas. Uuritakse missugused nõuded on tegevuse jätkuvuse hindamisel kehtinud ning kuidas need on ajas muutunud. Esimese peatüki viimases osas uuritakse tegevuse jätkuvuse kriteeriumite hindamist teadusartiklite põhjal, missuguseid suhtarve on võimalik kasutada ning kui paljude autorite käsitlused on sarnased.

Teises peatükis uuritakse Eestis kasutatavaid kriteeriume, sh analüüsitakse Eesti audiitorettevõtjate seas läbiviidud küsitluse tulemusi. Küsitlusest peaks selguma, missuguseid näitajaid kasutavad tegevuse jätkuvuse hindamisel kohalikud audiitorid ning missuguseid kriteeriume hindamise aluseks kasutatakse.

Kolmandas peatükis võrreldakse teadusartiklites käsitletud suhtarve Eesti audiitorettevõtjate praktikaga. Kõrvutatakse kasutatavaid meetodeid ning selgitatakse parim käsitus Eestis kasutamiseks. Magistritöö tulemusena sõnastab autor ettepanekud tegevuse jätkuvuse hindamise kriteeriumite valiku ja sobivate suhtarvude kasutamise kohta.

Töö tulemus võib anda olulise sisendi ettevõtjatele tegevuse jätkuvuse hindamiseks. Tööst selguvad täpsemad kriteeriumid, kuidas tegevuse jätkuvust hinnata ning missuguseid suhtarve selleks kasutada. Lisaks ettevõtjatele saavad ka audiitorettevõtjad kõrvutada oma senist praktikat teadusartiklites käsitletud suhtarvudega. Tööst võib selguda oluline sisend audiitorettevõtjate tööpraktikasse. Samuti saavad ettevõtete omanikud kasutada töö tulemust kui praktilist juhendit tegevuse jätkuvuse kriteeriumite hindamisel.

1. TEGEVUSE JÄTKUVUSE HINDAMINE: AUTORITE SEISUKOHAD

1.1. Tegevuse jätkuvuse hindamise mõjutegurid

Majandusaasta aruande lisades avalikustatavat informatsiooni käsitleb RTJ 15, mis seab äriühingutele nõuded tegevuse jätkuvuse hindamise ja kinnitamise kohta. Äriühingutel, kellele audit on kohustuslik, hindab tegevuse jätkuvuse põhimõtte täitmist ja juhtkonna tehtud hinnangute sobivust audiitorettevõtja. See aga ei tähenda, et need ettevõtted, kellele audit kohustuslik ei ole, tegevuse jätkuvuse hindamise vastutusest vabad on.

Põhiline hinnang, mida audiitor ettevõtte tuleviku kohta anda saab, on hinnang ettevõtte võime kohta jätkuvalt tegutseda. Selle printsiibi järgimisel tegutseb ettevõtte jätkuvalt nii lähitulevikus või ka püsivalt. Tavaliselt käsitletakse lähitulevikuna 12 kuud. Davis (2009) on käsitlenud tegevuse jätkuvuse põhimõtet, kui finantsseisundit, kus ettevõtte ei ole likvideerimisosus, ega ole plaanis vähendada tegevuse mahtu. Tegevuse jätkuvuse vastand on tinglikult öeldes see, et alates ühe aasta jooksul bilansipäevast, ettevõtte pankrotistub.

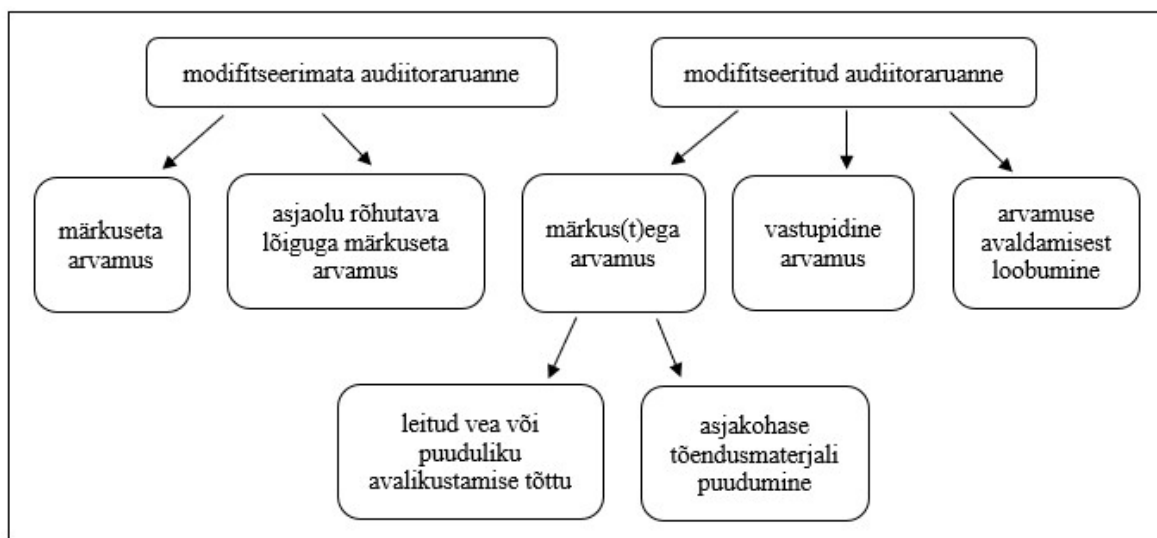
Kui ettevõtte on finantsraskuste tõttu likvideerimisosus, ei saa ettevõtet käsitleda jätkuvalt tegevana. Mõningate standardite rakendamisel on juhtkond kohustatud hindama ettevõtte suutlikkust jätkata jätkuvalt tegutsevana (näiteks IFRS ja Eesti finantsaruandluse standard). Vastavalt RTJ-le 1 peab juhtkond hindama ettevõtte jätkusuutlikkust 12 kuud alates aruandekuupäevast ning aruande lisades avalikustama sündmused ja asjaolud, mis võivad kahtluse alla seada ettevõtte suutlikkuse jätkuvalt tegutseda. Autori hinnangul tähendab tegevuse jätkuvus seda, et eksisteerivad asjaolud, mille tõttu võib ettevõtte lähitulevikus oma tegevuse lõpetada.

Nagu eelnevalt välja toodi, vastutab juhtkond hinnangute eest, kas ettevõtte on jätkuvalt tegutsev ning vastavalt ISA (EE) 570-le peab audiitor hankima piisavalt asjakohast tõendusmaterjali, et teha järeldus juhtkonna poolt tehtud hinnangu sobivusele.

Rahvusvaheline auditeerimisstandard ISA (EE) 705 käsitleb audiitoraruannete liike ning seda, millistel juhtudel on audiitor kohustatud väljastama modifikatsiooni (märkusega aruande). Vastavalt standardile peab audiitor arvamust modifitseerima, kui ettevõtte finantsaruannetes leidub olulisi väärkajastamisi või audiitor ei suuda hankida piisavat asjakohast tõendusmaterjali, et selles asjaolus järeldust teha. Audiitoraruandeid on kahte liiki – modifitseeritud arvamus ja modifitseerimata arvamus. Audiitoraruande liigid on näitlikustatult toodud joonisel 1. Audiitoraruande modifikatsioone on kolme liiki:

- märkus(t)ega arvamus;
- vastupidine arvamus;
- arvamuse avaldamisest loobumine.

Joonis 1. Audiitoraruannete liigid

Allikas: Autori koostatud, vastavalt ISA (EE) 705 lõigete 2 ja 6-15 põhjal

Rahvusvaheline auditeerimisstandard ISA (EE) 570 käsitleb tegevuse jätkuvuse hindamist ja hinnangute mõju audiitoraruandele. Kui audiitor järeldab, et finantsaruannete koostamine on tegevuse jätkuvuse printsiibist lähtuvalt põhjendatud, kuid ettevõtte tegevuse jätkuvuse suhtes eksisteerib siiski oluline ebakindlus, peab audiitor avaldama modifitseerimata arvamuse ja lisama

audiitori aruandesse asjaolu rõhutava lõigu. Olgu mainitud, et tegevuse jätkuvuse ebakindlusele tähelepanu juhtimine audiitoraruandes ei tähenda märkust audiitori arvamuses.

Kui audiitor on auditiprotseduuride tulemusena hinnanud, et tegevuse jätkuvuse printsiibi kasutamine ei ole finantsaruannete koostamisel olnud asjakohane, peab audiitor väljastama vastupidise arvamuse.

Juhul kui finantsaruanded on koostatud tegevuse jätkuvuse printsiibist lähtuvalt, aga tegevuse jätkuvuse osas eksisteerib siiski oluline ebakindlus ning finantsaruannetes ei ole tegevuse jätkuvuse ebakindluse kohta piisavalt informatsiooni avaldatud, peab audiitor avaldama märkus(t)ega aruande või vastupidise arvamuse, olenevalt kumb on asjakohane (ISA EE 570).

Rahvusvahelised auditeerimisstandardid on kehtinud pikemat aega, kuid Sormunen *et al.* (2011) on leidnud, et samad auditeerimisstandardid ei tähenda tingimata samasugust praktikat audiitorite järeldusotsustes. See tähendab, et kuigi standardid peaksid olema üheselt mõistetavad, võivad erineda audiitorid samade alusandmete põhjal jõuda erineva järeldusotsuseni.

Martin (2000) leiab, et kuigi raamatupidamis- ja auditeerimisstandardid on samasugused nii, Prantsusmaal, Saksamaal kui ka USA-s, on tegevuse jätkuvusele viitavate märkusega arvamuste esinemine USA-s palju kõrgem kui Euroopa riikides. See viitab asjaolule, et erinevad riigipõhised tegurid, nagu kontrollikeskkond ja seadusandlus mõjutavad oluliselt tegevuse jätkuvusest tingitud märkusega aruannete väljastamist.

Käesolevas magistritöös on autor tegevuse jätkuvusele viitava audiitorotsuse all mõelnud modifitseeritud audiitoraruannet, kuna eksisteerib oluline ebakindlus ettevõtte võimes jätkuvalt tegutseda.

Audiitoraruande tegevust käsitleva arvamuse eesmärk on hoiatada finantsaruande kasutajaid, et aruanne on koostatud tegevuse jätkuvuse printsiibist lähtuvalt, mitte ettevõtte likvideerimist silmas pidades. Kuigi aruanne on koostatud tegevuse jätkuvuse printsiibist lähtuvalt leiab audiitor, et esineb siiski oluline ebakindlus ettevõtte võimes jätkuvalt tegutseda ja väljastab modifitseeritud aruande. Carson *et al.* (2012) märgivad oma uuringus, et see hoiatus (modifitseeritud aruande väljastamine) on oluline sellepärast, et tavaliselt on varaobjektide likvideerimisväärtused

madalamad kui nende realiseerimisväärtused ning seega tahavad võlausaldajad olla kindlad, et ettevõtte varaobjektide realiseerimisest saadavad summad katavad nõuete väärtuse.

Tegevuse jätkuvuse probleemide esile toomine audiitori aruandes võib kaasa tuua isetäituvat ennustust. Belgias tehtud uuringu kohaselt leidis Vanstraelen (2003), et ettevõtte jätkusuutlikkusele tähelepanu juhtimine suurendab oluliselt pankrotistumise tõenäosust. Davis (2009) leiab, et see tähendab, et audiitorid on moraalse dilemma ees, kas avaldada oma aruandes ebakindlust ettevõtte tegevuse jätkuvuse osas ja riskida kliendi finantsraskuste süvendamisega või mitte avaldada ja riskida ettevõtte võimaliku pankrotiga.

Audiitorid kaaluvad mitmesuguseid majanduslikke tegureid otsustamaks, kas avaldada ebakindlust ettevõtte tegevuse jätkuvuse osas. Paljud huvigrupid on olnud huvitatud asjaoludest ja põhjendustest, mis ajendavad audiitorit avaldama arvamust, mis seab kahtluse alla ettevõtte jätkusuutlikkuse. On palju uuringuid, mille tulemused viitavad, et audiitorid väljastavad tõenäolisemalt tegevuse jätkuvusele viitava arvamuse, kui ettevõttel on madalad tööstusharu näitajad (*industry-adjusted returns*) ja kõrge volatiilsus käibe tekitamisel (näiteks Dopuch *et al.* 1987; Mutchler, Williams 1990; DeFond *et al.* 2002).

Teine audiitori otsust mõjutav kategooria on vastupidised asjaolud ja leevendav informatsioon kliendi kohta. Auditeerimisstandardid nõuavad audiitoritelt mõlema asjaolu hindamist tegevuse jätkuvusele viitava arvamuse avaldamisel. Kuigi hilisemad uuringud on näidanud, et audiitorid võtavad arvesse leevendavaid asjaolusid, leiab Behn (2001), et on olemas kahte liiki leevendavaid asjaolusid ning leiab, et need on negatiivses korrelatsioonis tegevuse jätkuvusele viitava arvamuse avaldamisega. Ta leiab, et sellisteks asjaoludeks on juhtkonna plaan suurendada omakapitali või plaan võtta laenu. Bruynseels ja Willekens (2012) leiavad, et põhjendatult tuleviku rahavoo positiivne prognoos on samuti leevendav asjaolu, mis audiitori arvamust mõjutada võib.

Lisaks üldise majanduskeskkonna teguritele mõjutab tegevuse jätkuvusele viitava arvamuse avaldamist oluliselt audiitori kogemused ja hinnang, mida antud arvamus audiitorile kaasa võib tuua. Kida (1980) on oma uuringus analüüsinud nende audiitorite tõekspidamisi, kes avaldasid kõige vähem tegevuse jätkuvusele viitavaid arvamusi. Ta leidis, et audiitorid olid arvamusel, et tegevuse jätkuvuse kahtluse alla seadmisel võivad nad kliendi kaotada, klient kaebab nad kohtusse või kahjustada saab kliendile teenuseid pakkuva raamatupidamisfirma maine. Need audiitorid, kes väljastasid selliseid arvamusi kaldusid rohkem arvama, et audiitorbüroo maine on olulisem

tegevuse jätkuvusele viitava arvamuse mitteavaldamisest. Seega nähtub, et tegevuse jätkuvuse hinnangu tulemus sõltub ka audiitorettevõtja sõltuvusest kliendi poolt makstavatest tasudest. Samuti viitab see asjaolu audiitorettevõtja suurusel, kuna väikeaudiitori kliendi kaotus mõjutab audiitorettevõtja enda majandustulemust. Potentsiaalsete tuleviku maine- ja kohtuprotsessist tulenevate kahjude eest pole ükski audiitor kaitstud ning võib järeldada, et süüdimõistva otsuse korral on mõju audiitorettevõtjale laastav.

Paljud uuringud on näidanud, et finantsaruannete raamatupidamislikult kehva kvaliteedi ja tegevuse jätkuvusele viitava audiitorarvamuse vahel on samuti märkimisväärne seos (näiteks Francis, Krishnan 1999; Bartov, Tsui 2000). Nende uuringute põhiliseks eelduseks on, et finantsaruannete kehva kvaliteet ajendab audiitoreid väljastama märkusega audiitoraruannet. Seda järeldust on vaidlustanud Butler *et al.* (2004) kahel põhjusel. Esiteks seos raamatupidamislike finantsaruannete ja märkusega audiitoraruande vahel on ajendatud arvamusest, et aruanne on märkusega tegevuse jätkuvuse probleemide tõttu, mitte raamatupidamislike arvestusmeetodite tõttu. Teiseks ei näe auditeerimisstandardid ette, et audiitor peaks märkusega aruande väljastama kehva finantsaruannete kvaliteedi tõttu. Carson *et al.* (2012) leiavad, et audiitorid peaksid väljastama tegevuse jätkuvusele viitava aruande, kui ettevõttel on finantsprobleemid, mitte aruannete kehva kvaliteedi tõttu.

Lisaks eelpool toodud teguritele on varasemates uuringutes leitud, et tegevuse jätkuvuse hinnangut mõjutab audititasu suurus. Leidub uuringuid audititeenuste tasude ja tegevuse jätkuvusele viitavate arvamuste väljastamise seoste vahel. Näiteks, Carson, *et al.* (2012) ja DeFond *et al.* (2002) ei leia mingeid seoseid audititasude ja tegevuse jätkuvusele viitavate otsuste väljastamise vahel, samas Geiger ja Rama (2003) ning Blay ja Geiger (2012) leiavad seal positiivse seose.

Suured audiitorbürood koosnevad enamasti mitmest osakonnast ja tihti esineb olukordi, kus auditiosakonna klient ostab olulisel määral muid teenuseid teistest osakondadest (näiteks nõustamine ja konsultatsioon maksu- või juriidilisest osakonnast). Selliseid tasusid nimetatakse mitte-audititasudeks. Seega ei saa audititasu käsitleda ainsa audiitorbüroole olulise tasuna, kui oluline maht teenuseid ostetakse mõnest teisest osakonnast.

Seost tegevuse jätkuvusele viitava arvamuse ja mitte-audititasude vahel on uurinud DeFond *et al.* (2002) ning Geiger ja Rama (2003), kes ei leidnud mingit seost mitte-auditi tasude ja väljastatud otsuste vahel. Siiski leiavad Blay ja Geiger (2012), et SOX-i (Sarbanes-Oxley seadus, välja antud

Enroni skandaali järgselt 2002. aastal USA-s, millega taheti parendada auditi kvaliteeti ja taastada usaldus audiitorite vastu) eelsel perioodil esineb mitte-auditi tasude ja tõenäosuse, et teenuste tasude ja tegevuse jätkuvuse arvamuse vahel, on oluline negatiivne seos. Lisaks sellele arvavad nad, et eksisteerib negatiivne seos käesoleva tegevuse jätkuvuse ohu ja tuleviku audititasude vahel.

Austraalias tehtud uuringu järgi leiavad Craswell *et al.* (2002), et suurte klientide audititasude määrad ei mõjuta audiitorit avaldama tegevuse jätkuvusele viitavat arvamust. Kasutades Belgia ettevõtete andmeid, uurib Vandenbogaerde *et al.* (2011) audititasu sõltuvust kliendi makstud tasude osatähtsuses audiitorettevõtja tulude portfellis ning ei leia olulist seost selle ja tegevuse jätkuvuse arvamuse vahel.

Paljud uuringud on käsitlenud seoseid auditibüroode suuruse ja väljastatud arvamuste vahel, kuid tulemused on pigem segased. Mutchler *et al.* (1997) ei leia tugevaid seoseid tegevuse jätkuvuse arvamuste ja suurte audiitorbüroode seas. Hiljutised uuringud näitavad (Reichelt, Wang 2010; DeFond, Lennox 2011), et *big 4* audiitorettevõtjate poolt välja antud otsuste seas on tõenäoliselt vähem tegevuse jätkuvusele viitavaid otsuseid, kui mitte *big 4* ettevõtetes. Need hiljutised uuringud näitavad, et *big 4* kliendid on paremas finantsseisundis ning seega saavad ka väiksema tõenäosusega tegevuse jätkuvusele viitava arvamuse. Teisalt võib suurtel audiitorbüroodel olla rohkem mõjuvõimu ettevõtte juhtide seas ning seega ka rohkem läbirääkimisuskuseid, et mõjutada tegevuse jätkuvuse osas arvamuse avaldamist. On leitud, et väiksemate audiitorettevõtjate ja *big 4* ettevõtjate audiitorotsuste vahel on oluline erinevus. Sundgren ja Svanström (2014) on leidnud, et majanduslikult kliendist sõltuvad audiitorid väljendavad väiksema tõenäosusega ebakindlust kliendi tegevuse jätkuvuse osas.

Seega on leitud mitmesuguseid käsitlusi audiitorettevõtjale makstavate tasude ja tegevuse jätkuvusele viitavata audiitoraruannete vahel, kuigi vastavalt auditeerimisstandarditele on audiitorettevõtja kohustatud arvamuse avaldamisel säilitama oma sõltumatuse.

Xu *et al.* (2011) on käsitlenud globaalset finantskriisi ning leidnud oma Austraalias läbi viidud uuringus, et *big 4* audiitorbürood reageerisid kriisile varem, kui mitte *big 4* ettevõtted, andes välja konservatiivsemaid audiitoraruandeid. Arvestades, et ettevõtte finantsseisundis on teatav stabiilsus, võib eeldada, et tegevuse jätkuvusele hinnangu andmisel eksisteerib teatud järjepidevus. Carson *et al.* (2012) on leidnud, et audiitori aruande järjepidevus tähendab seda, et tõenäoliselt

saab ettevõtte tegevuse jätkuvusele viitava arvamuse käesoleval aastal, kui ta sai selle ka eelmisel aastal.

Lennox (2000) leiab oma uuringus, et tegevuse jätkuvusele viitava arvamuse väljastamise järjepidevust esineb just nende ettevõtete seas, kellel on jätkuvalt sama audiitor, kui nende seas, kes audiitorit vahetavad. Teisalt leiab ta aga, et audiitor ei pruugi avaldada esmakordset modifitseeritud aruannet, kui selline arvamus võib kaasa tuua audiitori vahetuse. Mutchler (1985) uuring oli esimene, mis näitas, et ettevõtte saab suurema tõenäosusega modifitseeritud arvamuse käesoleval aastal, kui ta sai selle ka eelmisel aastal. Seega võib järeldada, et audiitori vahetus suurendab tõenäosust, et muutub audiitori arvamus. Lisaks on oluline märkida, et järjekindlus audiitoraruandes sõltub muuhulgas ka kliendi ja audiitori suhtest.

1.2. Tegevuse jätkuvuse hindamise muutumine ajas

Gloaalne finantskriis, mis sai alguse 2007. aastal, tõi kaasa paljude ettevõtete pankrotistumise. Seetõttu hakati suuremat tähelepanu pöörama rahalistes raskustes klientidele väljastatud audiitoraruannetele. Kriisiaegsete aastate sündmused on tekitanud terve rea küsimusi audiitori iseseisvuse ning rolli kohta nii USA-s kui ka rahvusvahelisel tasandil. Eriti on huvi tuntud nende valdkondade kohta, mis puudutavad ettevõtte tegevuse jätkuvuse hindamist.

Audiitorid sattusid pärast 2001. aasta USA suurettevõtete ootamatut pankrotistumist meedia ja ning avaliku huvi tähelepanu alla. Pärast Enroni ootamatut pankrotistumist anti näiteks Austraalias välja regulatsioon, mis kirjeldas selgemalt audiitori vastutuse nõudeid ning USA-s juba eelpool mainitud SOX seadus. Sellises keskkonnas muutuvad auditiprotseduurid ja pärast 2001. aasta juhtumeid väljastasid audiitorid Austraalias, Suurbritannias ja Belgias modifitseeritud aruandeid viitega tegevuse jätkuvuse ohule oluliselt rohkem kui varem (Carson, *et al.* 2012). Selline praktika muutus oli selgelt tingitud avaliku huvi survest.

Carson, *et al.* (2012) on leidnud, et modifitseeritud märkusega audiitoraruande kvaliteediga seoses esineb kaht liiki klassifitseerimisvigu. I liiki viga tekib siis, kui audiitor väljastab märkusega aruande ettevõttele, kes ei lähe pankotti ning II liiki viga tekib siis, kui audiitor ei väljasta märkusega aruannet ettevõttele, kes hiljem pankrotistub. Aja jooksul on selliste hälvete analüüs andnud teavet tegevuse jätkuvusele viitava audiitoraruannete kvaliteedist. Carson, *et al.* (2012) on

USA-s läbi viidud uuringu kohaselt leidnud, et pärast 2001. aastat tehti vähem II liiki vigu kui varem, mis annab tunnistust asjaolust, et 2001. aasta skandaalid avaldasid olulist mõju valdkonna muutumisele rahvusvahelisel tasandil.

Uuringute autorid on leidnud, et märkusega aruannete väljastamise sageduse muutus viitab audiitorite konservatismi suurenemisele. Siiski on Feldman ja Read (2010) leidnud, et II liigi veamäär langes USA-s 2001. aasta perioodieelsele tasemele 2006.–2007. aastateks, sarnaselt nagu Fargher ja Jiang (2008) leidsid, et Austraalia audiitorite tegevuse jätkuvusele viitavad aruanded langesid 2001. aasta eelsele tasemele 2004.–2005. aastateks. Antud asjaolu viitab selgelt, et audiitorid muutusid Enroni-järgsel perioodil tegevuse jätkuvuse kohta arvamuse avaldamisel konservatiivsemaks, kuid see suurenenud konservatiivsus ei olnud järjepidev ja mõne aja pärast oli selline arvamuse väljastamise hulk langenud endisele tasemele.

Suurbritannias tekkis ka 1990-ndatel aastatel olukordi, kus mitmed suured ettevõtted pankrotistusid ootamatult. Masocha ja Weetman (2005) on oma uuringus välja toonud, et sellise olukorra võis tekitada ettevõtte juhtide tegevuse jätkuvuse kontseptsiooni valesti mõistmine ning ebakorrektsed hinnangud.

1991. aasta mais moodustati Suurbritannias töörühm (*Cadbury committee*), mille eesmärk oli välja töötada äriühingute juhtimise standardeid ning tõsta finantsaruandlus- ja auditeerimisstandardite taset. Töörühma väljaanded keskendusid hea tava loomisele ja asjaolule, et tava mitte täitmisel oleksid ettevõtted kohustatud aktsionäridele neid asjaolusid selgitama. Kirja pandud soovitusel ja tavad olid praeguste ettevõtete juhtimissüsteemi aluseks ja on olnud oluliseks mõjuteguriks kogu maailmas (*Oxford Scholarship Online*, 2018).

Cadbury committee poolt moodustatud töörühma väljatöötatud juhiste tulemusena lükkus peamine vastutus ettevõtte tegevuse jätkuvuse hindamisel ja avalikustamisel audiitoritelt tagasi ettevõtte juhtidele. Antud perioodil muutus jätkusuutlikkuse tagamine olulisemaks ning olulised muutused toimusid ka lähituleviku perioodi hindamise kontseptsioonis (*foreseeable future*). (Masocha, Weetman 2005)

1971. aastal Suurbritannias välja antud SSAP 2 selgitas tegevuse jätkuvuse kontseptsiooni eeldusena, et ettevõtte jätkab oma tegevust ettenähtavas tulevikus (*foreseeable future*). Mosocha ja Weetman (2005) on oma uuringus välja toonud, et 1985. aastal täiendati auditeerimisjuhiseid ning

sisse viidi miinimumperioodi nõue tegevuse jätkuvuse hindamiseks – kuus kuud alates bilansipäevast kuni üks aasta alates audiitori otsuse kuupäevast, olenevalt sellest, kumb on hilisem. Praegu kehtiva ISA (EE) 570 auditeerimisstandardi järgi tuleb tegevuse jätkuvuse hindamisel arvesse võtta perioodi vähemalt 12 kuud alates finantsaruannete kuupäevast.

Masocha ja Weetman (2005) on leidnud, et Suurbritannias välja antud auditeerimise juhendmaterjali eesmärk oli vastutuse juhtimine audiitorilt ettevõtte juhtidele, et suurendada audiitorbüroode kaitset potentsiaalsete kohtuvaidluste ees. Lisaks leidsid nad, et antud juhendmaterjaliga ei kavatsatudki uuendada arusaama tegevuse jätkuvuse kontseptsioonist, vaid eesmärk oli piirata audiitori kohustusi ja vastutust.

Veel on Masocha ja Weetman (2005) leidnud, et 1990-ndatel Suurbritannias moodustatud töörühma eesmärk oli algselt auditi valdkonna parendamine. Kommentaaride väljastamise kaudu arendati tegevuse jätkuvuse kontseptsiooni. Töörühm leidis, et auditeerimise juhendid peaksid nõudma audiitoritelt tegevuse jätkuvuse eelduse korrektse kasutamise testimist. Hiljem jõudis töörühm arvamusele, et hoopis ettevõtte juhid ei ole piisavalt hästi mõistnud finantsaruannete koostamise põhimõtteid ja tegevuse jätkuvuse kontseptsiooni. Täpsemalt oli töörühm arvamusel, et seatud 6 kuni 12 kuu pikkust perioodi on enamikel ettevõtetel raske ette näha, eriti veel majanduslikult raskes olukorras. Masocha ja Weetman (2005) leidsid, et juhid peaksid ise ettevõtte finantstulemuste osas omama põhjendatud ootust ning veenduma tegevuse jätkuvuses, mitte andma garantiisid lähituleviku kohta, mille osas neil täit kindlust ja teadmist pole.

Vahepeal oli uute suuniste järga seisukoha võtnud *Auditing Practices Board* (APB), kes nõudis, et juhid peaksid esitama eelarveid ja prognoose, mis käsitleksid käesolevast majandusaastast pikemat perioodi. Samal ajal andis APB välja uue juhendi, mis koos varasema juhisega pidi katma vahemikku audiitori kohustuste suurenemise ja tegevuse jätkuvuse hindamise probleemi osas. (Masocha, Weetman 2005)

Masocha ja Weetman (2005) on oma uuringus avaldanud, et juhendmaterjalide sõnastust muudeti selliselt, et asjaolude rõhutamise asemel tuleks kahtlusi tegevuse jätkuvusele väljendada märkusega. Lisaks leidis ta, et antud muutuse osas oli murekohaks, et märkusega audiitorotsus võib põhjustada finantsaruannete kasutajatele segadust ettevõtte finantsseisundi osas. APB andis detsembris 1993. aastal välja rangemad juhised, millega sätestati, et audiitorid peavad analüüsima

minimaalselt 12 kuulist perioodi alates otsuse kuupäevast ning saama juhtidelt kinnituse antud perioodi tegevuse jätkuvuse kohta (Masocha, Weetman 2005).

Masocha ja Weetman (2005) on oma uuringus leidnud, et tegevuse jätkuvuse kontseptsioon muutus 1990-ndatel aastatel oluliselt nii raamatupidamises kui ka auditis. Muutus tegevuse jätkuvuse mõiste ning ajaline määratlus. Lisaks on oluline mainida, et antud ajaperioodil muutus tegevuse jätkuvuse hindamise vastutus. See tähendab, et juhid peavad finantsaruannetes avalikustama potentsiaalsed viited tegevuse jätkuvuse ebakindlusele.

Lisaks oli oluline osa toimuvatest muutustest lähituleviku perioodi pikkus, mis ei ületa järgmist bilansipäeva. Toimunud muudatustega vähenes audiitorite vastutus tegevuse jätkuvuse hindamisel, kuid audiitoritel säilis kohustus saada juhtkonnalt tegevuse jätkuvuse eeldusele vastamise kinnitus. See tähendab, et 12-kuulise perioodi hindamise vastutus lükkus audiitoritelt juhtidele tagasi nii nagu see nõue algselt välja antud printsiipides koostatud oli (Masocha, Weetman 2005).

SAS nr 34 (SAS 34, 1981) oli esimene USA auditeerimisstandard, mis käsitles tegevuse jätkuvuse hindamisel audiitori vastutust vastupidiste ja leevendavate asjaolude arvestamisel. Masocha ja Weetman (2005) Siiski, kui aga ettevõtte finantsandmetes esinesid asjaolud, mille tõttu võis audiitor ettevõtte tegevuse jätkuvuse kahtluse alla seada, ei nõutud audiitoritelt ettevõtte elujõulisuse hindamist ja nad olid sellest vastutusest vabad.

Hiljem 1989. aastal anti välja (täiendatud SAS 34) standard SAS 59 (SAS 59, 1989), mis nõudis audiitoritelt hinnangut, kas leidub olulist tõendusmaterjali ettevõtte tegevuse mittejätkumise osas. Standard nõudis audiitorilt tõendusmaterjali kogumist ja hindamist, et selgitada, kas ettevõtte tegevuse jätkuvuses on kahtlusi või mitte. Davis (2009) on leidnud, et uue standardi kommenteerijate arvates suurendati uuenenud standardiga audiitori vastutust tegevuse jätkuvuse hindamisel. Lisaks asendas SAS 59 endise termini „juhul kui“ (*subject to*) terminiga „modifitseerimata märkuseta“ (*modified unqualified*), mille tulemusena muutus tegevuse jätkuvusele viitava otsuse saamine vähem karistusena ning selliseid otsuseid hakati järjest enam avaldama (Carson, *et al.* 2012).

Raghuandan ja Rama (1995) uuringu tulemus näitas, et muutused standardites viisid selleni, et tegevuse jätkuvusele viitavate audiitorotsuste maht suurenes pärast SAS 59 jõustumist. Ta leiab,

et nende ettevõtete arv kasvas, kes pärast tegevuse jätkuvusele viitava otsuse saamist pankrotistusid. Carcello *et al.* (1995) leiavad, et enne pankrotti tegevuse jätkuvusele viitavate otsuste arv kasvas SAS 34 eelsel perioodil 49%-lt kuni 55%-ni pärast SAS 59 standardi väljaandmist.

Auditeerimisstandardid on pikka aega sisaldanud juhised hindamaks ettevõtte jätkuvalt tegutsemist. FASB (*Financial Accounting Standards Board* – USA sõltumatu komisjon, kes annab välja finantsarvestuse- ja aruandluse juhendeid) on välja andnud uuemad raamatupidamise juhised (ASU 2014-15), mis käsitlevad finantsaruannetes avalikustatud informatsiooni nõudeid. See tähendab, et on kehtestatud nõuded, missuguseid asjaolusid tuleb ettevõtte finantsseisundi kohta majandusaasta aruandes avaldada. Seega on antud tegevuse jätkuvuse hindamise juhised olemas ka erialakirjanduses.

Enne FASB ASU 2014-15 väljaandmist 2014. aasta augustis sisaldasid USA-s juhised tegevuse jätkuvuse hindamise kohta ainult auditeerimisstandardites. ASU 2014-15 esialgne väljaandmise eesmärk oli käsitleda varasemalt puuduvaid nõudeid tegevuse jätkuvuse hindamisel ja majandusaasta aruandes avalikustamisel. Juhendi eesmärk oli, et ettevõtted kasutaksid tegevuse jätkuvuse hindamiseks ajaperioodi, mis oleks kooskõlas IAS 1-ga. Juhendi kasutajad käsitlesid aga kavandatud muudatusi ajaraamistiku erandina. Vastupidiselt FASB juhendile arvasid audiitorettevõtjad, et (1) tähtajatu ajaperioodi määratlus, (2) olemasolev informatsioon ja (3) vaheauditis tehtud hinnangud muudavad märkimisväärselt nii juhtkonna kui ka ettevõtte audiitorite praktikat tegevuse jätkuvuse hindamisel. Daughery *et al.* (2006) on leidnud, et selle tulemusel on uuenenud ASU 2014-15 tegevuse jätkuvuse kriteeriumite hindamise juhend vähem kooskõlas IAS 1-ga, kui siis, kui seda esmakordselt välja anti. Veel üks erinevus hilisema (SAS 59) ja uuenenud standardi (ASU 2014-15) vahel on tulevikku vaatava perioodi pikkus. ASU 2014-15 täpsustab, et juhtkond peab hindama majandusüksuse jätkuvalt tegutsemist ühe aasta jooksul alates finantsaruannete avaldamise kuupäevast, samas kui SAS 59 määratleb üheaastase perioodi pärast finantsaruande auditeerimise kuupäeva. Seega ei vastuta audiitor tulevaste tingimuste või sündmuste eest, mis võiksid ettevõtte tegevuse jätkuvust mõjutada.

Järgnevalt on toodud tegevuse jätkuvuse hindamise ajaperioodide erinevused USA finants- ja auditeerimisstandardite ja rahvusvaheliste finantsaruandluse- ja auditeerimisstandardite vahel. Standardite erinevused on kokkuvõtlikult esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Finantsaruandluse- ja auditeerimisstandardite võrdlus tegevuse jätkuvuse hindamise ajaperioodi määratlusel.

Standard	Kriteerium
ASU 2014-15 (USA finantsaruandluse standard)	Oluline kahtlus ettevõtte jätkuva tegutsemise osas esineb siis, kui finantsandmetes leidub viiteid asjaolule, et ettevõtte ei suuda täita oma kohustusi alates ühe aasta jooksul pärast finantsaruannete koostamise kuupäeva. (ASU, 2014-15)
AU 341 (USA auditeerimisstandard)	Ettevõtte võimet jätkuvalt tegutseda tuleks hinnata mõistliku aja jooksul, aga mitte hilisema perioodi kohta kui üks aasta finantsaruannete auditeerimise kuupäevast (SAS 59, 1989)
IAS 1 (rahvusvaheline finantsaruandluse standard)	Hinnates tegevuse jätkuvuse eelduse asjakohasust finantsaruannete koostamisel, peab juhtkond arvesse võtma kogu olemasolevat teavet ettevõtte tuleviku kohta, võttes arvesse vähemalt, kuid mitte ainult, 12 kuud alates aruandeperioodi lõpust (IAS, 2018)
ISA 570 (rahvusvaheline auditeerimisstandard)	„Hinnates juhtkonna hinnangut majandusüksuse suutlikkusele jätkata jätkuvalt tegutsevana, peab audiitor katma sama perioodi, mida juhtkond kasutas oma hinnangu tegemiseks, nagu on nõutud rakendatava finantsaruandluse raamistikuga või seaduse või regulatsiooniga, kui selles sätestatakse pikem periood. Kui juhtkonna hinnang majandusüksuse suutlikkusele jätkata jätkuvalt tegutsevana katab lühemat perioodi kui kaksteist kuud alates finantsaruannete kuupäevast vastavalt standardis ISA 560 ⁴ määratletule, peab audiitor nõudma juhtkonnalt oma hindamisperioodi pikendamist vähemalt kaheteistkümne kuuni, arvates nimetatud kuupäevast.“ (ISA EE 570) Vastavalt ISA (EE) 560-le (lg 5, punkt a) loetakse finantsaruannete kuupäevaks finantsaruannetega kaetud viimase perioodi lõppkuupäeva.

Allikas: Autori koostatud, mitmesuguste standardite põhjal

Rahvusvaheliselt on tegevuse jätkuvuse kriteeriumite hindamine kirjeldatud nii raamatupidamiskui ka auditeerimiskirjanduses. USA finantsaruandluse standard (ASU 2014-15) määratleb tegevuse jätkamise hindamise ajaraami alates ühe aasta jooksul finantsaruannete koostamise kuupäevast. USA auditeerimisstandardi SAS 59 jaotis 341 kohaselt peab audiitor tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutama ajaperioodi üks aasta finantsaruannete auditeerimise kuupäevast. Autori hinnangul on ajaperioodi pikkus oluline eeldus, mida tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutada ning nende nõuete mitte kattuvuse näol on tegemist olulise ebakõlaga. Erinevate standardite tegevuse jätkuvuse perioodi pikkus võib ühe ja sama ettevõtte tegevuse jätkuvuse hindamisel anda erineva tulemuse. Seetõttu on oluline, et nii finantsaruannete- kui auditeerimisstandardid oleksid omavahel kooskõlas ja nii finantsaruannete koostajad kui ka kontrollijad saaksid hinnangute koostamise kriteeriumitest ühte moodi aru.

1.3. Tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutatavad näitajad

Audiitoreid on süüdistatud, et nad ei suuda täita ennetavat ülesannet hoiatada investoreid ettevõtte kehvast finantsseisundist. 2000-ndate aastate algus oli audiitorite jaoks keeruline aeg, kuna aset leidis palju skandaale, mille avalikustumisel läksid ettevõtted vaid mõned kuud pärast bilansipäeva ilma eelneva audiitoripoolse hoiatuseta pankrotti. Aitamaks hinnata ettevõtte vastavust tegevuse jätkuvuse printsiibile on välja töötatud mitmesuguseid mudeleid. Üks osa ettevõtte tegevuse jätkuvuse hindamisel on audiitori riskihinnang konkreetse ettevõtte kohta. Probleem on aga selles, et kuna auditi riske tuleb erinevalt hinnata, siis ei võimalda ükski auditeerimisstandard teha seda täpselt ühte moodi. Seega on riskide hindamise etappidel oluline ametialane otsustusvõime, mis oluliselt mõjutab audiitorotsuse tulemust.

Küsimused tegevuse jätkuvuse eelduse kohta tekivad siis, kui audiitor püüab hinnata ettevõtte sisemist riski (*inherent risk*). Cormnier *et al.* (1995) on leidnud, et riski hindamine kätkeb endas kahte mõõdet. Esmalt finantsandmete trendianalüüs ning teiseks kvalitatiivsete andmete analüüs. Lisaks leiab ta, et finantsseisundit võiks hinnata trendianalüüsi põhjal, kuna finantsraskuste puhul on tegemist pidevalt muutuva seisundiga, mis esineb teatud protsesside tulemusena pikema perioodi vältel. Ettevõtte turuväärtus on samuti mõjutatud finantsseisundi kõikumisest ning äritegevuse tulemuslikkusest. Seega on üks konkreetne finantsaruande osa või suhtarv konkreetsetel ajahetkel staatiline näitaja ning ei tohiks otseselt mõjutada ettevõtte äritegevust tulevikus.

Erialakirjanduses on avaldatud kriteeriume, mis on seotud tegevuse jätkuvusele viitava märkusega otsuse väljastamisega ning finantsuhtarve tegevuse jätkuvuse hindamiseks. Finantsaruandes avalikustatud informatsioonis leidub olulisi tegureid, mis mõjutavad audiitori otsust väljendada kahtlust tegevuse jätkuvusele. Finantsandmetes kajastuv informatsioon sisaldab kasumlikkust, võimendust, likviidsust, ettevõtte suurust, võla suurust ja varasemaid viiteid tegevuse jätkuvuse kahtlusele. Lisaks on oluline ka mitte-finantsandmetega seotud informatsioon. Näiteks on võimalik analüüsida turu muutujaid, strateegilisi otsuseid ja ettevõtte juhtimisstiili.

Uuringud näitavad, et audiitorid väljastavad tõenäoliselt tegevuse jätkuvusele viitava aruande, kui ettevõtted on:

- vähe kasumlikud (Kida 1980; Mutchler 1985, Dopuch *et al.* 1987; Altman, Mcgough 1974);
- madala likviidsusega (Kida 1980; Muchler 1985);
- väikesed (Dopuch *et al.* 1987; Mutchler *et al.* 1997).

Lisaks sellele on avaldatud mitmesuguseid uuringuid (Carcello *et al.* 1995; Mutchler *et al.* 1997; Behn *et al.* 2001; Bruynseels, Willekens 2012), milles on toodud seosed võla suuruse ja tegevuse jätkuvusele viitavate otsuste vahel.

Varasemates uuringutes on käsitletud mitmesuguseid pankrotistumise ja tegevuse jätkuvusele viitavate tegurite analüüsi ning nendes on toodud mitmesuguseid näitajaid. Mutchler (1984) ning LaSalle ja Anandarajan (1996) on uurinud finantssuhtarve tegevuse jätkuvusele viitava otsuse andmisel. Mutchler (1984) märgib oma uuringus, et viis sellist finantssuhtarvu on:

- 1) äritegevuse rahavoog / koguvõlg;
- 2) käibevara / lühiajalised kohustised;
- 3) netovara / koguvõlg (netovarana on mõeldud summat mis jääb järgi kohustiste lahutamisel varadest);
- 4) koguvõlg / koguvara;
- 5) lühiajaline kohustis / koguvara.

Hilisemas uuringus on LaSalle ja Anandarajan (1996) käsitletud audiitorite vastuste põhjal esitanud viis peamist finantssuhtarvu:

- 1) netovara / koguvõlg;
- 2) äritegevuse rahavoog / koguvõlg;
- 3) käibevara / lühiajalised kohustised;
- 4) koguvõlg / koguvara;
- 5) netovara muutus / koguvõlg.

Olulisi erinevusi nende 1984-ndal aastal ja 1996-ndal aastal esitatud näitajate vahel ei esine. See tähendab, et audiitorite poolt tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutatud näitajad pole ajas oluliselt muutunud ning nende kasutamine on põhjendatud ka praegusel ajal.

Mutchler *et al.* (1997) analüüsisid 16 audiitori vastuseid kriteeriumitele, mis näitavad, kas ettevõttel on finantsprobleeme. 16 audiitori vastuste alusel leiti, et olulised näitajad olid järgmised:

- 1) on märke, et ettevõtte saab ülevõtmispakkumise;
- 2) on märke, et ettevõtte läheb pankrotti;
- 3) on märgata, et ettevõttes toimub restruktureerimine;

- 4) organisatsiooni netoväärtus on negatiivne;
- 5) ettevõtte ei saa laenu tagasi maksta;
- 6) rahakäive on negatiivne;
- 7) on saanud eelmisel aastal tegevuse jätkuvuse asjaolule viitava otsuse;
- 8) ärikasum on negatiivne;
- 9) käibevara maht ei ole piisav lühiajaliste kohustiste katmiseks;
- 10) ettevõtte on kahjumis;
- 11) probleemid laenude saamisel.

Tegevuse jätkuvuse eeldusele vastamise hindamiseks on võimalik kasutada finantsuhtarvude analüüsi ning hinnata, kas juhtkonna kasutatud tegevuse jätkuvuse eelduse kasutamine finantsaruannete koostamisel on põhjendatud. Peamine probleem, millega ettevõtte jätkusuutlikkuse analüüsimisel põrkutakse, on, et analüüsitavad andmed põhinevad minevikul ning sellisel viisil on keeruline hinnata ettevõtte tulevikku.

Finantsandmeid kasutatakse mitmesuguste analüütiliste suhtarvude arvutamiseks ja saadud tulemuste hindamiseks. Kõige ilmekam näide sellisest mudelist on Z-skoor, mis sobib ettevõtte pankroti ennustamiseks mitu aastat ette, kuid nagu eelnevalt mainitud, ei ole see sobilik hindamiseks ettevõtte väljavaateid tulevikuks.

Eri riikide autorite uuringutes on leitud, et pärast tegevuse jätkuvusele viitava otsuse väljastamist, on väga tõenäoline, et klient vahetab audiitorit (näiteks Lennox 2000; Vanstraelen 2003). See asjaolu viitab selgelt, et tegevuse jätkuvusele viitava märkusega otsuse väljastamine kujutab audiitorile potentsiaalset majanduslikku ohtu.

Tegevuse jätkuvuse hindamiseks on võimalik kasutada ka väliseid, mittefinantsaruannetes sisalduvaid andmeid. Paljud autorid (näiteks Dopuch *et al.* 1987; Mutchler, Williams 1990; DeFond *et al.* 2002) on leidnud, et tegevuse jätkuvusele viitav aruanne väljastatakse kui ettevõttel on madalad tööstusharu näitajad ja kõrge volatiilsus käibe tekitamisel.

Muchler (1985) on leidnud kuus peamist suhtarvu tegevuse jätkuvuse hindamiseks:

- 1) käibekapital / koguvõlgnevus;
- 2) käibevara / lühiajalised kohustised;
- 3) netovara / koguvõlg;

- 4) pikaajaline võlg / koguvara;
- 5) koguvõlg / koguvara;
- 6) maksustatav kasum / müügitulu.

Lisaks on Mutchler (1985) tuvastanud vestlustest ettevõtte juhtide ja uuritud audiitorotsuste teguritest n-ö „head“ ja „halvad“ näitajad (tabel 2).

Tabelis toodud näitajad on autori hinnangul enamjaolt USA põhised ja Eesti tingimustele mitte omased. Tabelist on võimalik järeldada, et tegevuse jätkuvuse ebakindlusele võib leida viiteid erinevatest teguritest. Seega on tegevuse jätkuvuse hindamisel oluline aru saada, milliseid „häid“ või „halbu“ tegureid ettevõtte finantsandmetes leidub. Nagu ka eelnevalt mainitud, on audiitoril ligipääs ettevõtte detailsetele andmetele ning samuti on kättesaadav ka muu informatsioon, mis avalikest andmetest välja ei pruugi tulla, kuid annab olulise sisendi audiitori arvamuse kujundamisele.

Tabel 2. „Head“ ja „halvad“ näitajad ettevõtte tegevuse jätkuvuse hindamisel

„Halvad näitajad“	„Head näitajad“
laenu puudujääk	krediitivõimaluse olemasolu
varude vananemine	edukas toode
olulise kliendi kaotus	uurimis- ja teaduskulude kasv
nõuete faktooring	lihtaktsiate müük
dividendi võlgnevus	laenude väljaandmine
töötajate streik	võla kustutamine
maksuhalduri pandiõigus juhatase liikme varale	võla restruktureerimine
toote vananemine	laenuandja loobumine nõuetest laenulepingu tingimuste rikkumise tõttu
kahjumlik leping	kontsessioonkokkulepped töötajate ja tarnijatega
tarnija ostuboonuste kaotamine	-
ettevõtte reorganiseerimine	-

Allikas: Mutchler (1985, 675)

Beaver (1996) väitis oma uuringus, et näitajate käibevara suhe koguvaradesse ja puhaskasumi suhe koguvaradesse analüüsimisel, on võimalik eristada neid ettevõtteid, mis lähevad või ei lähe pankrotti. Tema mudel suutis prognoosida vastavalt 90% ja 88% juhtumitest.

Altman ja McGough (1974) on reastanud asjaolud, mis viitavad tegevuse jätkuvuse probleemile ning on need jaganud kahte kategooriasse. I kategooria on klassifitseeritud finantsprobleemide järgi, mille kohaselt ei ole ettevõtte suuteline oma kohustisi tasuma, sellised näitajad on:

- a) probleemid likviidsusega – ettevõtte suutmatust tasuda lühiajalisi kohustisi;
- b) omakapitali puudujääk – koguvõlgnevus kokku ületab koguvara (negatiivne netovara);
- c) võlakohustiste mittetäitmine – ettevõtte ei suuda täita maksegraafikujärgseid tasumisi või rikub kohustiste võtmisel laenulepingu tingimusi;
- d) ressursi puudujääk – ettevõttel on kas piiratud ressurss või puudub võimekus kaasata lisakapitali

II kategooriasse on autorid (Altman, McGough 1974) klassifitseerinud näitajad, mille kohaselt on ettevõttel probleeme jätkusuutliku äritegevusega ning äritegevus ei ole piisavalt edukas, sellised näitajad on:

- a) kahjum põhitegevusest – puhaskasumi teenimine on võtnud aega kauem kui üks aasta;
- b) tuleviku käive on ebakindel – tekkivast müügitulust ei piisa igapäevase äritegevuse katmiseks (näiteks nagu tööjõukulud);
- c) ettevõtte tegevus on ohus – juriidiliste probleemide tõttu võivad tarnijad keelduda tehingutest;
- d) kesine kontroll operatsioonide üle – juhtkond ei suuda tegevusi piisavalt kontrollida ja jälgida.

Viimase 50 aasta jooksul on välja töötatud mitmesuguseid mudeleid, mille abil saab audiitor tuvastada näitajad, mille olemasolul võib ettevõtte tegevuse jätkuvuse osas tekkida kahtlusi. Audiitoritel on tegevuse jätkuvuse hindamiseks oma meetodid, kuid autorite välja pakutud mudelid võivad samuti olla kasulikud pankroti ennustamiseks. Pankrotimudelid ja tegevuse jätkuvuse hindamine on eelkõige seotud just sellepärast, et olulisim põhjus tegevuse jätkuvusele viitava arvamuse väljastamisel on ettevõtte kehv finantsseisund.

Erialakirjanduses on paljud autorid välja pakkunud võimalusi pankroti ennustamiseks. 1968. aastal esitles Altman mudelit, mille arvutamises kasutati mitut muutujat. Finantssuhtarve kombineeriti statistiliste meetoditega ning tekkis diskriminantanalüüs. Mudeli eesmärk oli eristada kriteeriume pankrotistunud ettevõtete ja jätkuvalt tegutsevate ettevõtete vahel. Välja töötati lineaarne mudel, kus viiele finantssuhtarvule omistati osatähtsus kogumist. Mudel (Z-skoor) arendati välja tootmisettevõtetele, kelle varad jäi 1 ja 25 miljoni dollari vahele. Samas ei kasutatud

mudelit ainult tootmisettevõtete analüüsimisel. Z-skoori tulemus oli kõrgem nendes tegevusalades, mis olid vähem kapitalimahukad, kuna neljal muutujal viiest on ühiseks nimetajaks vara.

Altman ja McGough (1974) leidsid, et Z-skoori mudeli tulemuste analüüsimisel sai määravaks tulemus 2,675. Kõige enam pankrotistusid need ettevõtted, kelle Z-skoori tulemus oli üle 2,675. Vahemikku 1,81–2,99 kutsuti n-ö teadmatuse tsooniks (*zone of ignorance*), mis viitab, et kuigi ettevõtte pankrot on tõenäoline, võib finantsandmetes sisalduda klassifitseerimisviga. Nad leidsid, et mudeli analüüsi tulemusena võis ettevõtete pankrotile viitavaid asjaolusid tuvastada juba enne audiitorite tegevuse jätkuvusele viitava arvamuse avaldamist.

Mõned autorid on rõhutanud ka rahavoogude aruande olulisust väites, et võlausaldajate jaoks annab rahavoogude aruanne olulist informatsiooni ettevõtte võime kohta oma kohustisi täita. Cernius (2012) on oma uuringus leidnud, et leidub autoreid, kes on arvamusel, et ettevõtte jätkusuutlikkus, kasv ja kasumlikkus on tema põhilised eesmärgid. Ta märgib, et leidub arvamusi, mille kohaselt peaksid ettevõtte eesmärgid olema laiemalt käsitletud, nagu kulude jälgimine, rahavoo tekitamine, lisandväärtuse loomine aktsionäridele, jätkusuutlikkus, pankroti vältimine, turueelise saavutamine ning turuosa ja käibe stabiilne kasv.

Lisaks leiab Cernius (2012), et ettevõtte juhtkonna peamine eesmärk peaks olema majanduslikult kasumliku ja jätkusuutliku ettevõtte loomine ning see eesmärk peaks olema jaotatud kolme alameesmärki:

- 1) ettevõtte väärtuse suurendamine (ettevõtte müügihind);
- 2) rahavoo tekitamine (omanikele makstavad dividendid);
- 3) tegevuse jätkuvus.

Cernius (2012) on leidnud, et kui eesmärk on ettevõtte juhtimine tulenevalt jätkusuutlikkuse nõudest, siis tuleks muuta tegureid, mis mõjutavad ettevõtte seisundit ja juhtimist. Seepärast piiravad ettevõtted enamasti analüüside ulatust ning ei analüüsi esmaseid põhjuseid. Selle tulemusena jäetakse tähelepanuta tegelikud põhjused, mis määravad ettevõtte võimet jätkuvalt tegutseda. Ta on välja pakkunud, et ettevõtte jätkusuutliku juhtimise eeldusele vastavust võib mõõta kasutades aja ja väärtuse mõõdet, mis tähendab, et ettevõtte peaks olema jätkusuutlik perioodil, mis on vajalik vähemalt esialgse investeringu tagasi maksmiseks. Ta leiab, et järgnevate valemitega saab mõõta, kas ettevõtte on põhjendatult kasutanud tegevuse jätkuvuse

eeldust. Esialgse investeeringu tasuvust võib väljendada valemiga 1, kus t = ettevõtte tegevuse pikkus aastates.

$$\text{esialgne investeering} \leq \sum_{t=1}^n \text{ iga-aastane dividend} \quad (1)$$

Ettevõtte müümise eesmärgil, oleks valem järgmine:

$$\text{esialgne investeering} \leq \text{müügihind peale } t \text{ tegutsemisaastat} \quad (2)$$

Tavaliselt kasutab juhtkond ettevõtte edukuse hindamiseks ainult valemit 3 analüüsisid hetkeseisuga teadaolevat informatsiooni ja tegevusmahte.

$$\text{müügitulu} = \text{ostjate hulk} \times \text{kauba/teenuse kogus} \times \text{kauba hind} \quad (3)$$

Siiski leiab Cernius (2012), et ettevõtte tuleviku prognoosi hindamiseks ei ole piisav kasutada ainult mineviku andmeid. Kui tahta hinnata ettevõtte jätkusuutlikkust ja kasvuprognoosi, siis tuleks valemi komponente vaadelda lähtuvalt nende potentsiaalset kasvu. Nii selgub valemis 4, et ostjate arv peaks näitama konkreetse sihtrühma võimekust, kaupade kogus peaks näitama tarbimisvõimekust ja toote hind ostujõudu.

$$\text{müügitulu} = \text{potentsiaalsete ostjate hulk arvestades ettevõtte turuosa} \times \text{kauba kogus arvestades kogu võimalikku tarbimist} \times \text{kauba hind arvestades kogu ostujõudu} \quad (4)$$

Seega on asjakohaste statistiliste andmete olemasolul võimalik hinnata ettevõtte edaspidist müügi käivet ning analüüsida ettevõtte jätku- ja finantsuutlikkust tulevikku vaatavalt. Kui ettevõtte jälgib ja hindab tulevikus mõjutavaid väliseid tegureid, on võimalik prognoosida ja vältida ebasoodsaid turutingimusi või saavutada majanduslik kasv ajal, mil väliskeskkond muutub. Seega on üheks tegevuse jätkuvuse hindamiseks kasutatavaks näitajaks ettevõtte potentsiaal, kui palju on võimalik konkreetses majanduskeskkonnas tulu teenida.

Cormnier *et al.* (1995) leiavad, et peamiselt viib finantsraskusteni asjaolu, et ettevõtte ei suuda soodsatel tingimustel lühiajalist laenu saada ning lühiajalise laenu suhteline osatähtsus väheneb võrreldes pikaajalise laenuga. Lisaks viitavad võimalikele finantsraskustele ka väljaspool tavapärasest tegevusharu tehtud investeeringud. Uuring (Cormnier *et al.* 1995) on näidanud, et enamik ettevõtte tavapärasest äritegevusest väljaspool tehtud investeeringutest pole olnud edukad.

Erialakirjanduses on samastatud tegevuse jätkuvuse temaatikat peamiselt lähtuvalt pankroti ennetamisest. Pankrotiohu hindamiseks klassikaliste statistiliste mudelite puhul on palju kasutatud diskriminantanalüüsi ja regressioonianalüüsi. Eraldi uurimisvaldkond on n-ö pehmemad mudelid, mis võtavad arvesse ka mittefinantsandmeid. Dainiene ja Dagliene (2013) on leidnud, et finantssektoris on laialdaselt kasutamata jäänud *Fuzzy* mudel, mis võimaldab tõhusalt kirjeldada kompleksseid mittelineaarseid dünaamilisi süsteeme, mille matemaatilised võrrandid on keerulised.

On leitud, et enamjaolt kasutatakse tegevuse jätkuvuse hindamiseks *Fuzzy* mudeli komponentidest ainult finantsnäitajaid ning tulemusi võrreldakse teiste mudelitega. Seetõttu pole piisavalt palju selliseid mudeleid, mis võtaksid tegevuse jätkuvuse hindamisel arvesse nii finants- kui ka mittefinantsandmeid. *Fuzzy* mudeli lähenemist on võimalik kasutada ettevõtte tegevuse jätkuvuse kavandamiseks ja hindamiseks. Mudeli parameetreid hinnatakse kasutades finantsuhtarvude andmeid ja reaalistest ettevõtetest pärinevaid statistilisi andmeid. (Korol 2012)

Ettevõtte tegevuse jätkuvuse hindamiseks kasutatav *Fuzzy* mudel (Dainiene, Dagliene 2013) koosneb järgmistest komponentidest:

- finantsandmete hindamise allsüsteemid;
  - a) absoluutnäitajate hindamine,
  - b) suhtarvude hindamine,
  - c) pankroti prognoosi hindamine;
- tegevusnäitajate hindamine;
- hindamistulemuste genereerimise allsüsteem.

Mudeli parameetreid hinnatakse kasutades teaduslikke uuringuid, statistilisi meetodeid (keskmine, standardhälve) ja tegelike ettevõtete teadaolevaid (pankrotimenetlused ja juba pankrotistunud) finantsandmeid.

Dainiene ja Dagliene (2013) on oma uuringus märkinud, et absoluutnäitajate hindamise allsüsteem uurib ettevõtete finantsaruannete absoluutseid ja protsentuaalseid muutusi: varad; aasta jooksul laekuvad summad; müügitulu; lühi- ja pikaajalised kohustised ning puhaskasum. Suhtarvude hindamise allsüsteemi käigus analüüsitakse varasemalt erialakirjanduses ilmunud suhtarve.

Dainiene ja Dagliene (2013) uuringu tulemused näitavad, et *Fuzzy* mudeli tegevuse jätkuvuse hindamise täpsus on peaaegu võrdne Altmani (92%) ja Taffleri (98%) mudelitega. Seega, kombineerides ettevõtte tegevuse jätkuvuse hindamisel nii finants- kui ka mittefinantsteavet, on tulemus täpsem kui kasutades ainult ettevõtte finantsnäitajaid.

Magistritöö autor leiab, et kuna *Fuzzy* mudeli täpsus on ainult finantsteavet kasutavate mudelitega peaaegu sama täpne, ei anna antud mudeli kasutamine tegevuse jätkuvuse hindamisele olulist lisandväärtust. Mudeli kasutamiseks tuleb analüüsida paljude komponentide näitajaid, mis tähendab, et mudeli kasutamine on keerukas. Lisaks sisaldub *Fuzzy* mudelis ka Altmani Z-skoori komponent, mille tulemused nagu mainitud on peaaegu samad *Fuzzy* mudeli tulemustega.

Davis (2009) analüüsib oma uuringus traditsioonilisi finantssuhtarve, sealhulgas näiteks maksevõime näitajaid ja rahavoogude näitajaid. Tegevuse jätkuvusele viitavat aruannet välja andes peab audiitor identifitseerima ja põhjendama märkusega aruande kaalutlusi. Ta vaatles 52 ettevõtte finantsandmeid, kellele väljastati tegevuse jätkuvusele viitav märkusega otsus esimesel aastal ja järgneval aastal märkusetu arvamus. Tabelis 3 on toodud kokkuvõtte põhilistest näitajatest, mis olid märkusega aruande väljastamise põhjuseks.

Tabel 3. Davis (2009) poolt tuvastatud põhilised näitajad, mis olid märkusega audiitoraruande väljastamise põhjuseks.

Audiitori aruandes tegevuse jätkuvuse ebakindlusele viitavad näitajad		
näitaja	näitaja osatähtsus 1. aastal (märkusega aruanne)	näitaja osatähtsus 2. aastal (märkusetu aruanne)
pidev kahjum äritegevusest	65%	52%
äritegevuse negatiivsed rahavood	35%	19%
käibekapitali puudujääk	35%	15%
kahjum äritegevusest	13%	10%
laenuvahendite puudujääk ja limiteeritud kapitali võimekus	40%	-

Allikas: Davis (2009, 38)

Tabelist 3 on selgelt näha, et need tingimused, mis tõid endaga kaasa tegevuse jätkuvusele viitava märkusega aruande 1. aastal, eksisteerivad ka järgneval aastal. Seega võib märkida, et 2. aastal vaadati tegevuse jätkuvuse ohust mööda, sest finantsandmed ei olnud 2. aastal oluliselt parenenud võrreldes 1. aastaga. Siiski on selle analüüsi tulemused kooskõlas teiste sarnaste uuringutega, kus on leitud, et audiitorid võivad tegevuse jätkuvuse hindamisel arvesse võtta ka teisi, mitte finantsilisi näitajaid.

Dopuch *et al.* (1987) on samuti uurinud tegevuse jätkuvuse hindamise kriteeriume ning välja töötanud näitajad, mida audiitorid saaksid otsuse tegemisel kasutada, kuna märkusega aruanded ja turu- ning finantsnäitajad on omavahel tugevalt seotud. Ta leiab, et tegevuse jätkuvuse hindamisel võiks kasutada turunäitajaid ning jagab välja pakutud kriteeriumid kahte alamgruppi:

- 1) finantsandmete muutujad;
- 2) turumuutujad.

Esimeses alamgrupis sisalduvad varasemate uuringute järgi leitud varade struktuuri näitajad:

- nõuete suhe koguvaradesse;
- varude suhe koguvaradesse;
- vara kogusumma (et aru saada ettevõtte suuruselt);
- kas ettevõttel on märkuse kahjum.

Teises alamgrupis sisalduvad turumuutujad:

- ettevõtte börsil oldud aeg;
- muutused beetas (näitab vara väärtuse volatiilsust turu suhtes);
- muutused tootlikkuse standardhälbes;
- muutused aktsia tootluses, millest on maha lahutatud majandusharu tootlus.

Tegevuse jätkuvuse hindamisel on kasutatud turumuutujaid, kuna nendes sisalduv informatsioon ei sõltu finantsandmetest ega sellest, kuidas ettevõtte oma finantsandmeid on avalikustanud. Dopuch *et al.* (1987) välja töötatud mudelit on võimalik kasutada, et hinnata, missugune audiitorotsus tuleks väljastada olemasolevate avalike andmete põhjal. Mudel võtab arvesse ka erinevaid suhtelisi komponente, mis on seotud I ja II liiki (käsitletud alapeatükis 1.2) vigadega ning arvestab tõenäosusega, et erinevatel audiitoritel on erinev kogemus ja praktika.

2. TEGEVUSE JÄTKUVUSE HINDAMINE: EESTI PRAKTIKA

2.1. Uurimismeetodi valik ja valimi koostamine

Magistritöö eesmärk on välja selgitada väike- ja mikroettevõtete tegevuse jätkuvuse printsiibi hindamise kriteeriumid. Samuti välja selgitada, milliste kriteeriumite alusel peaks hindama tegevuse jätkuvust. Üheski raamatupidamiskohustuslast puudutavas regulatsioonis, olgu see siis seadus või näiteks RTJ, pole märgitud, missuguseid näitajaid kasutada tegevuse jätkuvuse hindamisel. Samas on tegevuse jätkuvuse hindamine RTJ-st 15 tulenev nõue.

Töös seatud eesmärkideni jõudmiseks on võimalik kasutada kas kvalitatiivseid või kvantitatiivseid meetodeid või nende kombinatsioone. Kvalitatiivse uurimismeetodiga püütakse esmajoones mõõta mingi omaduse või tunnuse esinemise hulka. Kvalitatiivse uurimuse tunnused on andmete kogumine loomulikus keskkonnas, teadmiste kogumise instrumendina eelistatakse inimesi, uurimisobjektid valitakse eesmärgipäraselt ning uurimus viiakse läbi paindlikult. Kvantitatiivsete uurimismeetoditega uuritakse erinevate muutujate vahelisi seoseid, mis tavaliselt on esitatud numbrilisel kujul ning seoste leidmiseks on kasutatud statistilisi meetodeid. (Hirsjärvi *et al.* 2005)

Kvantitatiivses uurimuses kasutatakse nii tõenäosuslikke kui ka mittetõenäosuslikke valimeid olenevalt uurimuse eesmärgist. Tõenäosusliku valimismeetodi puhul on oluline, et valim oleks koostatud metoodilise juhuslikkuse alusel. Juhuslik valik tähendab, et populatsioon on kujunenud kindlate metoodiliste põhimõtete alusel, et kindlustada populatsiooni esindav valim. Mittetõenäosuslikke valimeid kasutatakse aga sotsiaalteaduslikes uurimustes, kus tuleb uurida varjatud või raskesti kättesaadavaid elanikkonna grupe, mille suurus pole täpselt teada. Seetõttu pole populatsiooni võimalik ette määrata ning seega pole võimalik kasutada tõenäosusliku valiku põhimõtteid. Sellest tulenevalt on magistritöös kasutaud mittetõenäosusliku valimi koostamise põhimõtteid (Valimi koostamise...)

Magistritöö sihtgrupp on vandeaudiitorid, kes puutuvad igapäeva töö käigus kokku tegevuse jätkuvuse hindamisega. Autor on üldkogumina käsitlenud Eesti vandeaudiitoreid. Üldkogumit on võimalik audiitortegevuse registrist välja selgitada. Audiitorkogu.ee leheküljel on kättesaadav nii vandeaudiitorite nimekiri ja nende kontaktid kui ka ettevõtjate nimekiri ja kontaktid, kes on ennast registreerinud audiitorettevõtjana. Kuna käesolevas töös soovitakse uurida kindla tunnusega sihtgruppi, vandeaudiitorid, kasutatakse selleks mittetõenäosuslikku valimit.

Mittetõenäosuslikeks valimi liikideks on mugavusvalim, ettekavatsetud valim, kvootvalim ja lumepallivalim. Mugavusvalimi puhul toimub liikmete valimine uurija jaoks kergesti kättesaadavatest huvialustest, näiteks töökaaslased ja lähikondlased. Ettekavatsetud valimi puhul valib liikmed valimisse uurija, lähtudes oma teadmistest, kogemustest ja eriteadmistest mõne grupi kohta ning populatsioonist püütakse leida kõige tüüpilisemaid esindajaid. Kvootvalim on soovitava struktuuriga valim, mida koostatakse taustandmete (näiteks vanus, sugu, elukoht) põhjal nii, et määratakse kvoodid, kui palju objekte tuleb vaadeldavatest tunnusrühmadest valida. Lumepallivalim põhineb inimeste vaheliste sidemete ärakasutamisel ja nende kaudu uute liikmete populatsiooni lisamisel. (Valimi koostamise...)

Magistritöös seatud uurimistulemusteni jõudmiseks on kasutatud peamiselt ettekavatsetud valimi põhimõtteid, kus autor levitas küsimustikku vastavalt audiitorkogu.ee lehelt kättesaadavale informatsioonile, 30. oktoober 2019 seisuga oli audiitorkogu koduleheküljelt kättesaadav 238 unikaalset vandeaudiitori või audiitorettevõtja kontakti.

2.2. Andmete kogumine

Magistritöö raames kasutab autor kvalitatiivset uurimismeetodit, läbi viiakse ankeetküsitlus, mille tulemusi analüüsitakse töö kolmandas osas. Autori hinnangul on küsitlus parim meetod kogumaks suurt andmestikku ning seda usaldusväärsem on saadud vastuste kvaliteet. Küsimustikku levitas autor Audiitorkogu koduleheküljelt kättesaadavatele vandeaudiitoritele ja audiitorettevõtjatele, selliseid unikaalseid kontakte oli 238. Küsitlus toimus e-küsitlusena ning vastata sai *Google Forms* küsitluskeskkonna kaudu. Valitud keskkonnast oli võimalik vastused saada kõikehõlmava Exceli tabelina, mis lihtsustas andmeanalüüsi läbiviimist. Küsimustiku päises selgitati küsimustiku eesmärki, lubati anonüümsust ning soovijad said jätta oma kontaktandmed, et hiljem

uurimistulemustega tutvuda. Küsimustik sisestati internetikeskkonda eestikeelsena, sisaldas 8 küsimust ning saadeti eelpool mainitud 238-le kontaktile.

Küsimustik jagati tinglikult kahte ossa. Esimene osa kirjeldab audiitorettevõtjat, kaardistatakse vandeaudiitori kogemus, kas vastaja tegutseb praegu vandeaudiitorina ning millise suurusega ettevõttes vastaja vandeaudiitorina tegutseb. Kogemuse järgi jaotati vastajad nelja gruppi. Esimeses grupis on need, kes on omanud vandeaudiitori kutset kuni 5 aastat, teises grupis need, kellel kogemust 6 kuni 10 aastat, kolmandas grupis need, kellel kogemust 10 kuni 15 aastat, neljandas grupis need kellel kogemust üle 15 aasta. Lisaks pidas autor vajalikuks koguda informatsiooni audiitorettevõtja suuruse kohta. Vastajad jaotati nelja gruppi olenevalt ettevõtte vandeaudiitorite arvust. Esimeses grupis on need, kelle ettevõttes töötab 1 kuni 5 vandeaudiitorit, teises grupis 6 kuni 10 vandeaudiitorit, kolmandas grupis 11 kuni 15 vandeaudiitorit ning neljandas rohkem kui 15 vandeaudiitorit. Lisaks koguti andmeid vandeaudiitori tegutsemise vormi kohta, vastajad said valida kas nad töötavad *big 4* ettevõttes, väike/keskmise suurusega ettevõttes, füüsilisest isikust ettevõtjana või muus vormis.

Teises osas kogutakse vandeaudiitorite hinnanguid selle kohta, mis on nende hinnangul olulisemad tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutatavad näitajad ning milliseid näitajaid vastajad ise sagedamini hinnangute tegemisel kasutavad. Küsitakse, millist analüüsimeetodit või erialakirjanduses välja töötatud mudelit kõige enam tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutatakse ning palutakse olulisuse järjekorras reastada finantsuhtarvud ja näitajad, mida vastaja arvamusel tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutada võiks. Küsitluse vorm on toodud lisas 1.

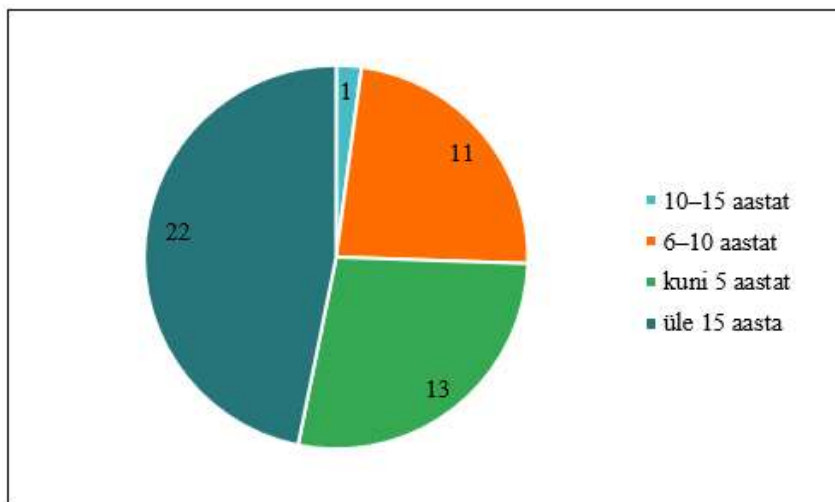
Küsitlus oli vandeaudiitoritele vastamiseks kättesaadav perioodil 31. oktoober kuni 17. november 2019 ning vastuseid laekus 47-lt vandeaudiitorilt. Suurem osa vastuseid laekus esimestel päevadel, mil küsimustik e-maili teel Audiitorkogu koduleheküljelt saadud kontaktidele laiali saadeti.

2.3. Küsitluse tulemused ja nende analüüs, tegevuse jätkuvuse hindamine: Eesti praktika

Küsimustiku esimeses osas selgitati välja vastajate vandeaudiitorina töötamise kogemus. Et teha kindlaks kuivõrd kogunud on küsimustikule vastanud vandeaudiitorid, soovis autor teada, kui kaua on vastaja omanud vandeaudiitori kutset. Selgus, et 49% vastanutest (ehk 23 vandeaudiitorit)

omavad vandeauditiitori kogemust üle 10 aasta, neist 22 inimest üle 15 aasta. Täpsemast vandeauditiitorite kogemuse jaotusest annab ülevaate joonis 2. Vastajate vastused

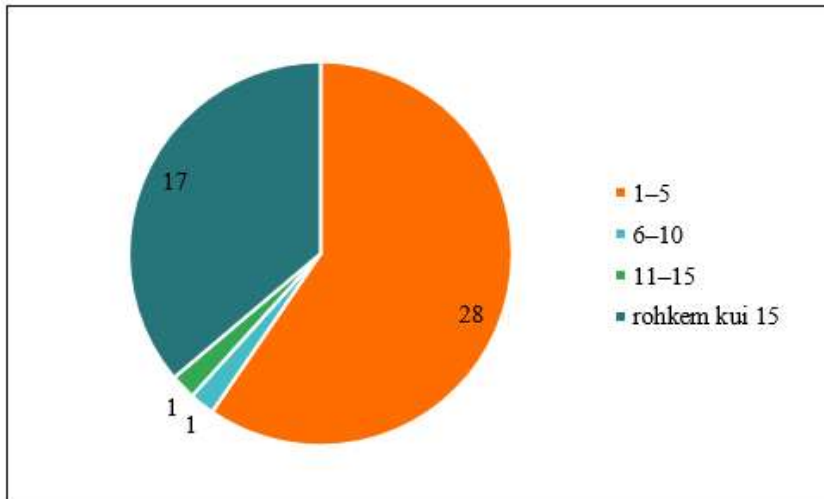

Joonis 2. Vastajate kogemus vandeauditiitori kutse omamisel

Allikas: Autori koostatud, läbi viidud küsitluse andmete põhjal, aluseks lisas 2 esitatud andmed

Lisaks pikale vandeauditiitori kogemusele töötab vastanutest 94% (ehk 44 vastanut) praegu vandeauditiitorina. Pikaajaline kogemus vandeauditiitori kutse omamisel kui ka praegu tegevate vandeauditiitorite oluline osatähtsus vastanutest suurendab autori hinnangul vastuste usaldusväärsust ja kvaliteeti.

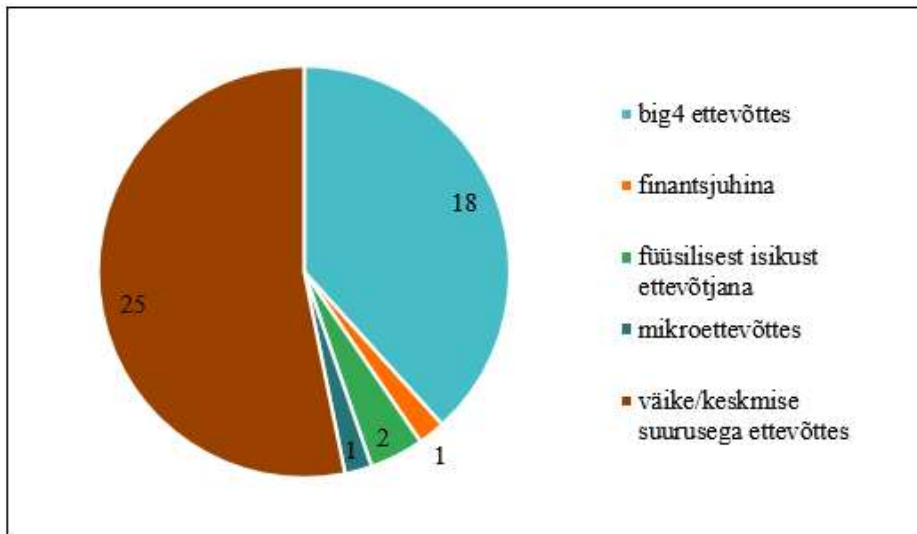
Et selgitada välja, kas küsimustikule vastamisel ilmnevad erinevused eri suurusega audiitorettevõtjate seas soovis autor teada, millise suurusega audiitorettevõtjas vastaja töötab. Tulemustest selgub, et 60% vastanutest (ehk 28 vastajat) töötas audiitorettevõtjas, milles oli üks kuni viis vandeauditiitorit ning 36% vastanutest (17 vastajat) töötasid audiitorettevõtjas, kus oli tööl rohkem kui 15 vandeauditiitorit. Seega on uurimuses esindatud peamiselt kahte liiki audiitorettevõtjates töötavad vandeauditiitorid. Autori hinnangul on selline vastajate jaotus oodatav, sest Eesti audiitorettevõtjate turg ongi jagunenud peamiselt kaheks, *big 4* audiitorettevõtted ning väike- ja keskmise suurusega audiitorettevõtted. Tulemuse jagunemine kahe suurema vastajate grupi vahel ei heida autori hinnangul varju tulemuste usaldusväärsusele ning peegeldab reaalselt auditituru jagunemist. Kokkuvõtte tulemusi illustreerib joonis 3.

Joonis 3. Vandeauditori kutsega töötajate arv vastajate töökohas

Allikas: Autori koostatud, läbi viidud küsitluse andmete põhjal, aluseks lisas 2 esitatud andmed

Autori hinnangul annab vandeauditori profiili määramisel olulist rolli ka asjaolu, millises ettevõtlusvormis vandeauditiitor tegutseb. Autor soovis küsitluse käigus teada, millises ettevõtlusvormis vastaja tegutseb. Nagu eelmiselt diagrammilt selgus, jaguneb vastajate hulk sisuliselt kaheks. Vastajatest 53% (25 vastanut) tegutseb väike või keskmise suurusega ettevõttes ning 38% (18 vastanut) *big 4* ettevõttes. Seega võib märkida, et umbes pooled töötavad väike ja keskmise suurusega ettevõttes, kus on kuni 5 vandeauditiitorit ning teine pool *big 4* ettevõttes, kus on tööl üle 15 vandeauditiitori. Autori hinnangul on uurimuses siiski esindatud erineva suurusega audiitorettevõtjad ja selline audiitorettevõtjate jagunemine on ootuspärane kuna iseloomustab auditituru jagunemist turuosaliste vahel. Vastajate jagunemist ettevõtlusvormi järgi illustreerib joonis 4.

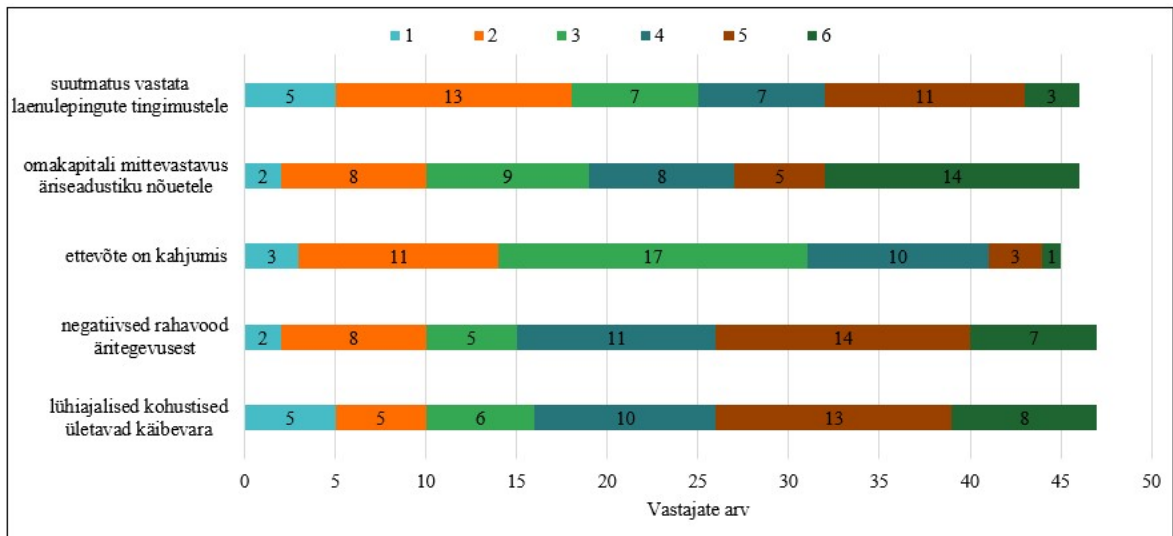

Joonis 4. Vastajate jagunemine ettevõtlusvormi järgi

Allikas: Autori koostatud, läbi viidud küsitluse andmete põhjal, aluseks lisas 2 esitatud andmed

Edasi uuriti seda, millised näitajad on vandeaudiitorite hinnangul tegevuse jätkuvuse hindamiseks kõige olulisemad ning milliseid näitajaid nad ise oma töös enam kasutavad. Järgmises küsimuses palus autor vastajatel reastada tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutatavad näitajad tähtsuse järjekorras, 1 tähendab kõige vähem tähtis ning 6 tähendab kõige tähtsam. Näitajad, mida vastajatel küsimustikus reastada paluti koostas magistritöö autor oma parima hinnangu kohaselt arvesse võttes eelmises peatükis käsitletud näitajaid ning Eestis kehtivaid nõudeid. RTJ 15 nõuab, et ettevõtte peab hindama ja majandusaasta aruandes kinnitama tegevuse jätkuvust (RTJ 15, p 16). Äriseadustik nõuab, et ettevõtte omakapital peab moodustama vähemalt 50% osakapitalist (äriseadustik § 171, lg 2).

Järgmises küsimuses palus autor reastada tegevuse jätkuvuse hindamisel kõige enam kasutatavad näitajad tähtsuse järjekorras jättes viimaseks variandiks muu, mille osas oli vastajatel võimalus jätta kommentaare. Tulemused tegevuse jätkuvuse kriteeriumite olulisuse kohta on esitatud joonisel 5.

Joonis 5. Vastajate hinnang tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutatavate näitajate kohta tähtsuse järjekorras, 1 – kõige vähem tähtis; 6 – kõige tähtsam

Allikas: Autori koostatud, läbi viidud küsitluse andmete põhjal, aluseks lisas 3 esitatud andmed

Tulemustest selgus, et 30% vastajatest (14 vastajat) hindas kõige olulisemaks näitajaks omakapitali mittevastavust äriseadustikule. Magistritöö autori hinnangul on vandeaudiitorite hinnangud tingitud asjaolust, et kui omakapital on negatiivne ja sisaldab pidevat kahjumit, siis on see esmane viide ettevõtte tegevuse jätkuvuse ohule. Sellise jätkuva asjaolu korral on tõenäoline, et ettevõtte ei suuda jätkuvalt tegutseda.

Samas on 17% vastajatest (8 vastajat) ja 15% vastajatest (7 vastajat) leidnud, et kõige olulisemad näitajad on vastavalt negatiivne käibekapital (lühiajalised kohustised ületavad käibevara) ja negatiivsed rahavood äritegevusest. 30% vastanutest (14 vastajat) hindas olulisuselt teiseks näitajaks negatiivsed rahavood äritegevusest ja 28% (ehk 13 vastajat) hindas olulisuselt teiseks näitajaks negatiivse käibekapitali. Kõige vähem tähtsaks peetakse aga näitajaid, et ettevõtte ei suuda vastata laenulepingu tingimustele (38% ehk 18 vastajat) ja, et ettevõtte on kahjumis (30% ehk 14 vastajat). 36% vastanutest (17 vastajat) on hinnanud, et asjaolu, et ettevõtte on kahjumis on keskmise tähtsusega näitaja. Samas on 23% (ehk 11 vastajat) hinnanud laenulepingu tingimustele mittevastavust hindega 5, seega jagunevad arvamused laenulepingu tingimustele vastamise näitaja osas kaheks. Enamik vastajaid leidsid, et laenulepingu tingimustele vastamine ei ole oluline, kuid leidub ka neid, kelle arvates on laenulepingu tingimustele vastamine oluline. Tulemused näitavad, et kuigi laenulepingu tingimustele mittevastavuse osas on vandeaudiitorite seas erinevaid hinnanguid, on olulisemateks näitajateks tegevuse jätkuvuse hindamisel omakapitali mittevastavus

ärieadustikule ja negatiivne käibekapital. Lisaks peetakse oluliselt järgmiseks näitajaks negatiivseid rahavooge äritegevusest.

Sellele küsimusele vastamisel oli võimalik märkida kommentaare, mida veel oluliseks peetakse. Nende vastuste olulisust ei ole autoril võimalik hinnata, kuid vastustest võib välja lugeda näitajad, mida vastajad pidasid vajalikuks ära märkida. Kommentaarid jagunesid valdavalt kolmeks (aluseks lisas 7 esitatud andmed):

- 1) kindlale näitajale vastamine;
- 2) omanike tegevusega seotud tegurid;
- 3) ettevõtte tegevusest sõltumatud tegurid.

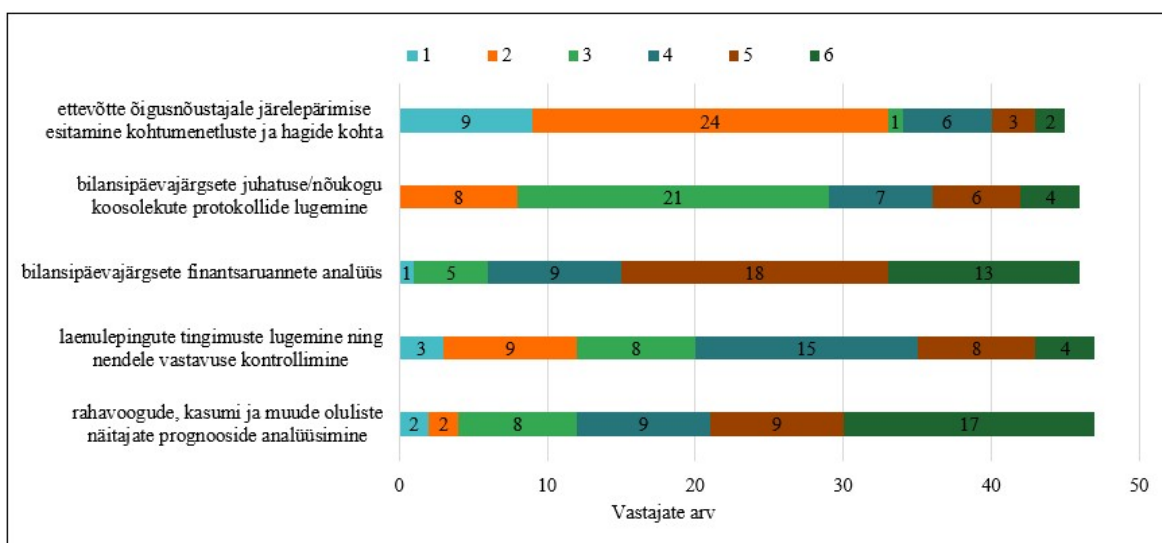
Esimese punkti kommentaarides märkisid vastajad, et oluliseks peeti suutmatust maksetähtaegadest kinni pidada ning mainiti üldist maksekäitumist. Ära märgiti ka tähtjaliste kohustiste tähtaja saabumist, mille pikendamine või tagasimaksmine pole realistlik, samuti pangandusvaldkonnale spetsiifilisi näitajaid nagu kapitaliadekvaatsus ja laenuportfelli kvaliteet.

Autori hinnangul oli vastajate kommentaaridest kõige enam omanike tegevusega seotud tegureid (punkt 2). Paljud vastajad märkisid oluliseks juhtkonna tulevikuplaane ja äristrateegiat või selle puudumist, mis oli vastajate hinnangul ohumärk tegevuse jätkuvusele. Siinkohal on oluline märkida, et vastajate kommentaaridest võis välja lugeda, et väga suur osa tegevuse jätkuvuse hindamisel on omanike plaanidel ja nende hinnangutel põhinevatel prognoosidel. Kui ettevõttel on plaanis kaasata lisarahastust või laiendada tegevust, siis tihti pole võimalik seda informatsiooni ettevõtte bilansist ja kasumiaruandest välja lugeda. Tulemustest selgub, et tegevuse jätkuvuse hindamisel on oluline juhtkonna seatud eesmärkide, prognooside ja strateegiate analüüsimine. Autori hinnangul on tegemist väga olulise aspektiga tegevuse jätkuvuse hindamisel. Antud asjaolust selgub, et on kriitiline, et juhtkond oleks oma hinnangutes adekvaatne ja kasutaks tulevikuplaanide koostamisel oma parimat hinnangut ning ei püüaks üle hinnata majanduskeskkonda ega ettevõtte võimekust. See asjaolu kätkeb endas ka tegevuse jätkuvuse hindamisel õigete näitajate kasutamist, kas analüüsivate tegurite tulemused toetavad tulevikuplaane ja eesmärkide teostamist.

Kolmandas punktis toodud näitajad olid seotud pigem makroökonomiliste tegurite ning üldise majanduskeskkonnaga. Näiteks olulised bilansipäevajärgsed sündmused nagu tootmishoone

põleng, oluliste müügilepingute ülesütlemised, märkimisväärsed kohtuvaidlused, tegevusloast ilma jäämine ja olulise kliendi kaotus.

Järgmises küsimuses palus autor vastajatel reastada tegevuse jätkuvuse hindamisel sagedamini kasutatavad auditiprotseduurid. Ka selle küsimuse vastusevariandid koostas autor oma parima hinnangu kohaselt lähtudes eelmises peatükis enam käsitletud. Autor palus reastada tegevuse jätkuvuse hindamisel sagedamini kasutatavad auditiprotseduurid jättes viimaseks variandiks muu, mille osas oli vastajatel võimalus jätta kommentaare. Tulemused sagedamini kasutatavate auditiprotseduuride kohta on esitatud joonisel 6.

Joonis 6. Vastajate hinnang tegevuse jätkuvuse hindamisel sagedamini kasutatavate auditiprotseduuride kohta, sageduse järjekorras, 1 – kõige vähem kasutatav; 6 – kõige sagedamini kasutatav

Allikas: Autori koostatud, läbi viidud küsitluse andmete põhjal, aluseks lisas 4 esitatud andmed

Kõige vähem oluliseks peeti õigusnõustajale järelepärimise tegemist, hindeg 1 ja 2 hindas näitajat 70% vastajatest ehk 33 vastajat. Veel peeti vähem oluliseks ka bilansipäevajärgsete protokollide lugemist, hindeg 2 ja 3 hindas näitajat 62% vastajatest ehk 29 vastajat.

Sagedamini kasutatavate auditiprotseduuride kohta oli vastajatel võimalik märkida vabas vormis kommentaare. Kommentaaridest (andmed toodud lisas 7) selgus, et tulemused jagunesid kaheks, 13-st kommentaarist 8 sisaldasid tegureid, mis on seotud omanike ja juhtkonna plaanide ning hinnangutega. Ära mainiti näiteks vestlus omanikega tulevikuplaanidest ja nende kinnituse saamine jätkuvale tegevusele, eelarve ja prognooside analüüs ning prognoosi koostamiseks olevate

andmete usaldusväärsuse kontroll. Tegevuse jätkuvuse riski maandamiseks toodi välja ka spetsiaalse dokumendi koostamist, millega on ettevõtte omanikud majandusraskuste korral valmis ettevõtet finantsiliselt toetama ja investeerima täiendavat raha.

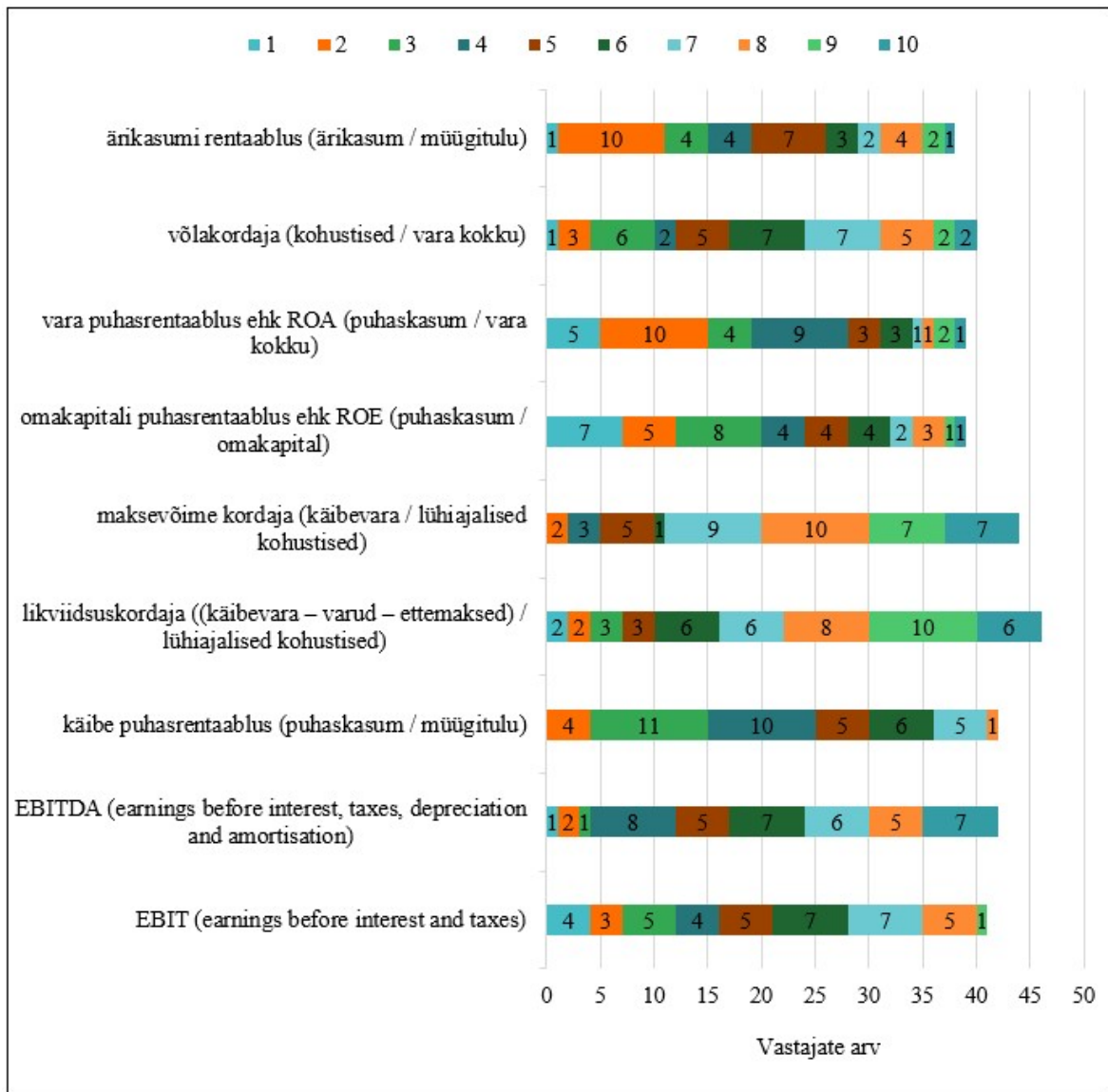
Teine osa kommentaaridest sisaldas näiteks kapitaliadekvaatsuse hindamist pankades ning oma- ja käibekapitali hindamist, viimased sisaldasid ka autori koostatud vastuse variantides. Vastajate kommentaaridest selgus ka, et raske on reastada läbiviidavaid protseduure tähtsuse järjekorras, kuna iga töövõtt on erinev ja olenevalt ettevõttest viiakse läbi protseduure kogumina kasutades, kõiki vastusevariantides sisalduvaid komponente või nende kombinatsioone. Lisaks toodi kommentaarides välja, et tegevuse jätkuvuse hindamisel analüüsitakse bilansipäevajärgseid finantsnäitajaid, loetakse juhatuse ja nõukogu koosolekute protokolle ning analüüsitakse laenulepingu tingimusi. Need vastusevariandid olid ka autori koostatud vastusevariantides olemas, kuid tulemustest selgub, et enamik vandeaudiitoreid ei pea neid auditiprotseduure kõige olulisemateks. Autori hinnangul mainiti mitmes kommentaaris (vastused toodud lisa 7) juba olemasolevat vastusevarianti, mis suurendab autori tehtud hinnangute usaldusväärsust vastusevariantide koostamisel.

Järgmisena soovis autor teada, kas tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutavad vandeaudiitorid erialauuringutes ja -kirjanduses väljatöötatud mudeleid. Tulemustest selgus, et 70% vastanutest (33 vastajat) ei kasuta ühtegi mudelit ning 30% vastanutest (14 vastajat) kasutavad (aluseks lisa 5 esitatud andmed). Kui vastus oli jaatav, palus autor kommentaarides täpsustada, milliseid mudeleid kasutatakse. Korduvatest vastustest selgus, et 12-st jaatavalt vastanud vandeaudiitorist 5 kasutab Altmani Z-skoori, 3 vastajat Audiitorkogu metodoloogiakomisjoni poolt välja töötatud materjale ning 3 vastajat diskonteeritud rahavoogude analüüsi, 2 jaatavalt vastanut ei täpsustanud millist mudelit hindamiseks kasutavad.

Vastustest võib järeldada, et erialakirjanduses välja töötatud mudelid ei ole vandeaudiitorite seas levinud. Siiski leidub vandeaudiitoreid, kes kasutavad olemasolevatest mudelitest enamlevinut, Altmani Z-skoori.

Uuringu tulemustest selgub, et teised erialakirjanduses välja töötatud mudelid (näiteks *Fuzzy* mudel) ei ole audiitorite seas kasutust leidnud. Seda kinnitavad ka eelmises peatükis käsitletud mitmesuguste autorite läbi viidud uuringute tulemused.

Küsimustiku viimase küsimusena uuriti vastajatelt, milliseid finantsnäitajaid tuleks nende hinnangul tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutada. Vastajatel paluti reastada näitajad olulisuse järjekorras. Vastusevariantide koostamisel lähtus autor eelmises peatükis enam käsitlust leidnud näitajatest ning oma parimast hinnangust. Tulemused olulisemateks hinnatud näitajate kohta on esitatud joonisel 7.

Joonis 7. Vastajate hinnang näitajate kohta, mida tuleks tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutada, olulisuse järjekorras, 1 – kõige vähem oluline; 10 – kõige olulisem
Allikas: Autori koostatud, läbi viidud küsitluse andmete põhjal, aluseks lisas 6 esitatud andmed

Tulemustest selgus, et enam peeti oluliseks likviidsuskordajat ning maksevõimekordajat, 8 või rohkema palliga oli neid näitajaid hinnanud 51% vastajatest ehk 24 inimest. Keskmise olulisusega

olid vastajate hinnangul puhassetraablu ja EBITDA näitajad, hindega 4 kuni 7 hindas mõlemaid näitajaid 55% vastajatest ehk 26 inimest. Veidi vähem olulisem oli vastajate hinnangul ka EBIT ning võlakordaja, keskmiselt ehk hindega 4 kuni 7 hindas neid näitajaid vastavalt 49% (ehk 23 inimest) ja 45% (ehk 21 inimest) vastajatest. Kõige vähem olulisemateks näitajateks tegevuse jätkuvuse hindamisel pidasid vastajad ROE-d, ROA-d ja ärikasumi rentaablust. Hindega 1-3 olid neid näitajaid hinnanud vastavalt 43% (ehk 20 inimest), 40% (ehk 19 inimest) ja 32% (ehk 15 vastajat) vastajatest.

Sellele küsimusele oli vastajatel võimalik jätta ka kommentaare (andmed toodud lisas 7). Vandeaudiitorid on välja toonud negatiivse rahavoo äritegevusest ja käibekapitalil põhinevat maksejõuetuseni jääva aja hindamist. Lisaks mainiti, et autori koostatud näitajate kombinatsiooni kasutatakse kogumina ning iga töövõtu puhul ei ole ühtset lähenemist. Autori hinnangul on kommentaar väga asjakohane ning ühtset, kõikidele ettevõtetele sobivat näitajat on keeruline leida. Siiski on autor arvamusel, et antud magistritöö tulemusena võivad ettevõtete juhid tegevuse jätkuvuse hindamisel leida käesolevast magistritööst olulist lisainformatsiooni.

Nagu eelnevalt välja toodi, kasutavad mõned vastajad tegevuse jätkuvuse hindamisel Audiitorkogu metodoloogiakomisjoni välja töötatud juhendmaterjali. Juhendmaterjal on Audiitorkogu leheküljel kõigile vabalt kättesaadav. Juhendmaterjal (Audiitorkogu metodoloogiakomisjon) sisaldab endas riski hindamise protsessi, vastuseid riskidele ja aruandluse juhiseid. Juhendis on toodud sündmused või tingimused, mis üksikult või koos võivad seada tegevuse jätkuvuse arvestuse printsiibi märkimisväärse kahtluse alla. Juhendi lisas 2 on toodud nimekiri finants-, tegevus- ja muudest näitajatest, mida soovitatakse audiitoril tegevuse jätkuvuse hindamisel analüüsida. Finantsnäitajadena on toodud näiteks negatiivne käibekapital ja halvad võtmetähtsusega finantsuhtarvud. Tegevusnäitajadena on toodud näiteks juhtkonna plaanid tegevus lõpetada, raskused tööjõu leidmisel, tähtsate tarnete puudus ja eduka konkurendi tekkimine. Muude näitajadena on toodud näiteks kapitalinõuete või muude põhikirjast tulenevate nõuete mittetäitmine, pooleliolev kohtuvaidlus, ebasoodne valitsuspoliitika ning õnnetusjuhtumid. Lisaks tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutatavatele teguritele on otsuse tegemise abimaterjalina toodud ka otsustuspuu. Otsustuspuu käsitleb tuvastatud sündmuste ja tingimuste mõju vandeaudiitori aruandele. (Audiitorkogu metodoloogiakomisjon)

Autori hinnangul sisaldab Audiitorkogu juhendmaterjal selliseid tegureid, mida ka käesolevas töös on käsitletud. Juhendmaterjalist ei nähtu uutset kriteeriumi, mida antud töös käsitletud pole. Seega

võib märkida, et audiitorid on tegevuse jätkuvuse hindamiseks vajalike juhendmaterjalidega hästi varustatud, olemas on auditeerimisstandardid ning kohalikud Audiitorkogu juhendid. Üheski raamatupidamiskohustuslast puudutavas regulatsioonis ei ole märgitud missuguseid näitajaid võiks juhtkond tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutada. Seega on autor eelpool toodud erialakirjanduse analüüsi ja vandeaudiitorite vastuste põhjal kokku pannud suhtarvude ja muude näitajate kombinatsiooni, mida tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutada. Autor mõõnab, et tegevuse jätkuvuse hindamine on iga ettevõtte puhul individuaalne ning arvesse tuleb võtta konkreetse äriühingu situatsiooni. Vastavalt statistikaameti andmetele 23. maist 2018 (Eesti Statistikaamet 2018) moodustavad ligi 94% kõigist Eestis tegutsevatest ettevõtetest mikroettevõtted. Mikroettevõtetena käsitletakse ilma palgatöötajateta või alla 10 töötajaga ettevõtteid, kelle müügitulu aruandeaastal on kuni 50 tuhat eurot ja bilansimaht kuni 175 tuhat eurot (RPS, § 3). Audiitortegevuse seaduses on toodud, milliste kriteeriumite täitumisel on ettevõtte kohustatud läbima audiitorkontrolli. Kui ettevõtte müügitulu aruandeperioodil on üle 2 miljoni euro ja varad bilansipäeva seisuga üle 4 miljoni euro, on ettevõttele auditi läbiviimine kohustuslik (audiitortegevuse seadus, § 91). Seega, kuna enamik Eestis tegutsevaid ettevõtteid ei läbi audiitorkontrolli, kuid on vastavalt RTJ-le 15 kohustatud tegevuse jätkuvust siiski hindama, on autor oma parima hinnangu kohaselt järgnevas peatükis toonud näitajad selle nõude täitmiseks.

3. TEGEVUSE JÄTKUVUSE KRITEERIUMITE HINDAMISE VÕRDLUS: EESTI VS MAAILMA PRAKTIKA

Magistritöö esimeses peatükis anti ülevaade tegevuse jätkuvuse hindamisalastest uuringutest, käsitleti välja pakutud näitajaid ja kriteeriume ning toodi välja tegevuse jätkuvuse hinnangut mõjutavad tegurid. Teises peatükis analüüsiti Eesti vandeaudiitorite seas läbi viidud küsitluse tulemusi. Järgnevalt on autor koondanud tabelisse 4 uuringutes enam käsitlust leidnud tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutatavad näitajad.

Tabel 4. Tegevuse jätkuvuse hindamise näitajad

Suhtarvu liik	Suhtarv		
Kasumlikkus	puhaskasum / koguvara (näiteks Kida 1980; Dopuch <i>et al.</i> 1987)	maksutatav kasum / müügitulu (näiteks Mutchler 1985)	kasum enne intresse ja makse / koguvara (näiteks Altman, McGough 1974)
Finants- võimendus	netovara / koguvõlg (näiteks Mutchler 1985; LaSalle, Anandarajan 1996)	pikaajaline võlg / koguvara (näiteks Mutchler 1985)	koguvõlg / koguvara (näiteks Dopuch <i>et al.</i> 1987, LaSalle, Anandarajan 1996)
Likviidsus	käibevara / lühiajalised kohustised (näiteks Kida 1980; Mutchler 1985; LaSalle, Anandarajan 1996)	äritegevuse rahavoog / koguvõlg (näiteks Mutchler 1984; LaSalle, Anandarajan 1996)	käibekapital / koguvõlgnevus (näiteks Mutchler 1985)

Allikas: Autori koostatud, mitmesuguste autorite artiklite põhjal

Tabelis 4 toodud näitajaid on võimalik leida Äriregistri andmebaasi avalike finantsandmete põhjal. Nagu eelmises peatükis mainiti, on audiitoril võimalik temale kättesaadavate andmete põhjal detailsemalt analüüsida tegevuse jätkuvuse ohule viitavaid näitajaid. See tähendab, et lisaks peamistele suhtarvudele on audiitoril võimalik arvesse võtta ka omanike ja juhtkonna plaane ning kontrollida tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutatud prognooside sisendeid ja mõistlikkust.

Teises peatükis käsitleti Eesti vandeaudiitorite seas läbi viidud küsitluse tulemusi. Vandeaudiitorite seas tehtud küsitluse tulemuste põhjal võib välja tuua näitajate pingerea olulisuse järjekorras:

- 1) likviidsuskordaja ((käibevara – varud – ettemaksed) / lühiajalised kohustised);
- 2) maksevõime kordaja (käibevara / lühiajalised kohustised);
- 3) EBITDA (*earnings before interest, taxes, depreciation and amortisation*);
- 4) puhasrentaablus (puhaskasum / müügitulu);
- 5) EBIT (*earnings before interest and taxes*);
- 6) võlakordaja (kohustised / koguvara);
- 7) omakapitali puhasrentaablus ehk ROE (puhaskasum / omakapital);
- 8) vara puhasrentaablus ehk ROA (puhaskasum / koguvara)
- 9) ärikasumi rentaablus (ärikasum / müügitulu).

Arvesse võttes esimese ja teise peatüki tulemusi pakub magistr töö autor Eesti väike- ja mikroettevõtete omanikele välja näitajad, mida tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutada.

Küsitluse tulemustest selgus, et olulisemateks näitajateks pidasid vastajad likviidsuskordajat, maksevõime kordajat ning EBITDA-d. Kahe esimese näitaja puhul on tegemist likviidsusnäitajatega, mida mõjutab käibevara ja lühiajaliste kohustiste suhe. Seda on oluliseks peetud ka uuringutes. Siiski on magistr töö autori hinnangul vandeaudiitorite olulisuselt esimeseks ja teiseks peetud näitajad oma olemuselt sarnased, erinevus seisneb arvutusest varude ja lühiajaliste ettemaksete saldo elimineerimises. Likviidsuskordaja iseloomustab ettevõtte võimet tasuda tähtajaks oma lühiajalisi kohustisi ning maksevõime kordaja iseloomustab pigem mitu korda on käibevara kogumaksumus suurem lühikohustiste kogusummast (Alver, Alver 2011b)

Magistr töö autor pakub tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutada eeskätt maksevõime kordajat. Kuna näitajad on suunatud väike- ja mikroettevõtete juhtidele, kellel on igapäevaselt niigi kohustusi, siis muudaks varude ja ettemaksete saldo elimineerimine arvutuse tülilikaks ning ei annaks tulemusele olulist lisandväärtust. On oluline mainida, et olenevalt ettevõtte äritegevusest võivad varud moodustada olulise osa käibevarast ning varude ja ettemaksete arvesse võtmine või välja jätmine võib tulemust siiski oluliselt mõjutada. Seega kui ettevõtte vara sisaldab olulisel määral varusid, tuleks tegevusvaldkonna põhiselt käibevarast elimineerida varud ja ettemaksed, sest nende alla nõ „kinni pandud raha“ ei peegelda ettevõtte võimet tasuda lühiajalisi kohustisi. Tegevusvaldkonnana on magistr töö autor mõelnud seda, et kui ettevõtte tegutseb näiteks teeninduse või konsultatsiooni valdkonnas, varude ja ettemaksete maht ei ole oluline ning selle elimineerimine ei anna olulist lisandväärtust ning võiks kasutada maksevõime kordajat. Autori hinnangul annab täpsema tulemuse siiski likviidsuskordaja, kuna arväärtusest elimineeritakse

need komponendid, millega kohustiste eest tasuda ei saa (varud ja ettemaksud). Likviidsussuhtarvude puhul loetakse üldiselt paremaks nende suuremat arvvaartust, samas võib liiga kõrge arvvaartus viidata hoopis negatiivsetele nähtustele – käibevara on liiga palju ning seega võib langeda rentaabluse tase (Alver, Alver 2011a).

EBITDA on autorite poolt vähe käsitlest leidnud, kuid magistritöö autori hinnangul annab selle näitjarvu analüüs esmase viite ettevõtte suutlikkuse kohta jätkuvalt tegutseda. Näitaja iseloomustab kasumit enne intressi-, tulumaksu-, amortisatsioon- ja depretsiatsioonikulu mahaarvamist. Näitaja sobib hästi põhitegevusrentaabluse analüüsiks, kuna selle arvutamisel on elimineeritud finantseerimisotsuste ning põhivara soetusmaksumuse erinevate depretsiatsiooni- ja amortisatsioonimeetodite mõju. (Alver, Alver 2011a)

EBITDA suurus iseloomustab ettevõtte kasumlikkust, kuid Eestis kehtiva aruandlusvormi järgi ei ole ettevõtte kohustatud EBITDA-d majandusaasta aruandes eraldi välja tooma. Siiski leiab autor, et EBITDA võimaldab hinnata ettevõtte võimet jätkuvalt tegutseda.

Kasumlikkuse näitajate seas on kõige rohkem käsitlest leidnud: a) maksustatav kasum / müügitulu ning b) puhaskasum / koguvara. Vandeaudiitorid hindasid olulisemaks kasumlikkuse näitajaks lisaks EBITDA-le ka puharentaabluse näitajat. Nagu mitmesuguste autorite käsitletud näitajas on toodud, on oluline arvutusest elimineerida tulumaks. Eestis puudub traditsiooniline ettevõtte tulumaks ning seega mõjutab tulumaks EBITDA arvutust ainult juhul kui ettevõtte maksab dividende. Võib eeldada, et kui ettevõtte maksab dividende, annab see hinnangu ettevõtte tegevuse jätkusuutlikkusele ja ohtu tegevuse jätkuvusele ei eksisteeri. Seega pakub autor, et lisaks EBITDA-le võiksid ettevõtete juhid tegevuse jätkuvuse hindamisel arvesse võtta näitajat puhaskasum / müügitulu. See näitab, kui palju tekib kasumit iga teenitud euro kohta. Kui näitaja on negatiivne ning ettevõtte on korduvatel aastatel kahjumis, on selge, et tekkivast müügitulust ei piisa jätkusuutlikuks äritegevuseks. Siinkohal on oluline märkida, et arvesse tuleks võtta ka ettevõtte juhtkonna kavandatud plaane kas äritegevuse laiendamise või käibeprognooside koostamise näol. Kui ettevõtte plaanib tegevust laiendada, on ootuspärane, et ollakse kahjumis, kuna laienemine nõuab rohkem investeeringuid, kui jooksva aasta tulud seda toetada jõuavad. Kui aga kahjum on pidev ning juhtkonnal puuduvad plaanid olukorra parendamiseks tuleks hinnata, kas ettevõtte edasine tegevus on majanduslikult mõttekas.

Vandeaudiitorid hindasid näitaja EBIT olulisust keskmiselt, mistõttu on see näitaja küsitluse tulemuste põhjal olulisuselt viiendal kohal. Rahvusvaheliste autorite poolt ei ole see näitaja olulist käsitlust leidnud. Näitaja erineb EBITDA arvutusest amortisatsiooni ja depretsiatsiooni komponentide poolest, see tähendab, et EBIT näitajas ei ole ettevõtte tuludest viimaseid maha arvestatud. Amortisatsioon ja depretsiatsioon on mitterahalised komponendid. Autori hinnangul tuleks EBITDA ja EBIT näitajate kasutamise valikul lähtuda ettevõtte tegevusvaldkonnast. Tegevusvaldkonnana on magistritöö autor mõelnud seda, et kui ettevõtte tegutseb näiteks teeninduse või konsultatsiooni valdkonnas, kus põhivara maht on väike, võiks kasutada ka EBIT näitajat. Erinevalt EBITDA näitajast ei ole EBIT näitajast maha arvestatud amortisatsiooni- ja depretsiatsioonikulu ning näitaja arvvaartust mõjutab mitterahaline komponent. Seega, kui ettevõtte tegevusvaldkond on selline, kus äritegevuseks ei kasutata olulisel määral põhivara, peaks juhtkond hindama, kas EBITDA näitaja analüüsimine annaks olulist lisandväärtust. Autori hinnangul annab EBITDA näitaja parema ülevaate ettevõtte võimest teeninda sellist kasumit, mida ei ole korrigeeritud mitterahaliste komponentidega (on nõ kassapõhine). Kui ettevõtte vara sisaldab olulisel määral põhivara, mille depretsiatsiooni- ja amortisatsioonikulu on kasumiaruandes oluline, soovib autor analüüsimiseks kasutada pigem EBITDA näitajat. Loomulikult on ettevõtte juhi hinnata, kas konkreetse ettevõtte eesmärkide seisukohast on mõttekam kasutada EBITDA või EBIT näitajat.

Finantsvõimenduse näitajatest on paljud autorid käsitlenud näiteks erinevates kombinatsioonides võla ja vara jagatist või vara ja võla jagatist. Finantsvõimenduse näitajad annavad informatsiooni, millises ulatuses ettevõtte kasutab äritegevuseks laenukapitali. Mida suurem on finantsvõimendus, seda suurem on võõrkapitali osatähtsus. Erialakirjanduses on levinum finantsvõimenduse näitaja võlakordaja (kohustised / koguvara). Näitaja annab informatsiooni, kui suure osa moodustab ettevõtte bilansimahust laenukapital. Kõrge võlakordaja väärtus viitab asjaolule, et ettevõtja laenukapitali kaasamise võimalused on väikesed. Nagu eelnevas peatükis käsitleti, leidsid autorid, et finantsprobleemidele võib viidata asjaolu, et ettevõttel pole võimekust laenukapitali kaasamiseks. Kui võlakordaja arvvaartus analüüsitavas ettevõttes on kõrge, on kohustised oluliselt suuremad kui vara (näiteks isegi 2 korda), siis annab see asjaolu informatsiooni sellest, et ettevõttel ei ole piisavalt vara, mis tagaks kohustiste täitmise.

Vandeaudiitorite seas tehtud küsitluste põhjal selgus, et vastajad pidasid võlakordajat olulisuselt keskmiseks näitajaks. Autori hinnangul annab näitaja informatsiooni ettevõtte võimekuse kohta kaasata laenu raha. Takistused laenude saamisel on autori hinnangul selge viide

finantsprobleemidele. Sellele viitab ka näiteks asjaolu, kus ettevõttel on laen, kuid seda ei suudeta tagasi maksta. Seega pakub autor finantsvõimenduse analüüsimiseks nii audiitorite kui ka paljude autorite seas käsitlust leidnud näitajat, võlakordajat.

Vandeaudiitorid hindasid olulisuselt 7-ndale ja 9-ndale kohale vastavalt omakapitali puhasrentaabluse näitaja ehk ROE ja ärikasumi rentaabluse (ärikasum / müügitulu). Nende näitajate puhul leiab autor, et kuna mainitud näitajad pole laialdast käsitlust leidnud ei rahvusvaheliste autorite ega kohalike vandeaudiitorite seas, ei ole ROE näitajat välja toodud ka magistriröö autori pakutavates suhtarvudes.

Ärikasumi rentaablus jäi vandeaudiitorite arvamuse põhjal olulisuselt viimasele kohale ning samuti ei ole näitaja autorite seas käsitlust leidnud. Ärikasumi rentaablusele on autori poolt toodud suhtarvudes alternatiiviks pakutud puhasrentaablust, mis näitab ettevõtte kasumlikkust ka pärast finantskulude mahaarvamist.

Lisaks suhtarvudele ja muudele näitajatele, palus autor vandeaudiitorite seas tehtud küsitluse käigus reastada need tegurid, mida vastajad tegevuse jätkuvuse hindamisel kõige enam analüüsivad. Vandeaudiitorid hindasid rohkem kasutatavateks teguriteks olulisuse järjekorras omakapitali mittevastavust äriseadustikule, negatiivset käibekapitali ja negatiivseid rahavoogusid äritegevusest. Uuringute autorid on oma uuringutes käsitlenud mitmesuguseid kriteeriume ja tegureid, mida tegevuse jätkuvuse hindamisel arvesse võtta. Näiteks ettevõtte suutmatust laenu tagasi maksta, negatiivne rahavoog äritegevusest, ettevõtte on kahjumis ja ettevõttel on probleeme laenu saamisega.

Vandeaudiitorite poolt olulisemaks hinnatud nõue, et omakapital peab äriseadustikus seatud tingimustele vastama, tuleneb otseselt seadusest ning seega ei leia sellist tegurit autorite uuringutest. Vastavalt äriseadustikule peab osatüingu netovara moodustama vähemalt poole osakapitalist (äriseadustik § 171, lg 2). See tähendab, et äriühing ei saa endale lubada jätkuvat kahjumit, mis omakapitali vastavuse äriseadustikuga vastuollu viiks. Seega peavad omanikud koostama tegevusplaani või prognoosi omakapitali äriseadustikuga kooskõlla viimiseks. Olgu mainitud, et asjaolu tuleb avalikustada majandusaasta aruande tegevuse jätkuvuse lisas.

Autori hinnangul on omakapitali äriseadustikule mittevastavus oluline tegur tegevuse jätkuvuse hindamisel, kuna mittevastavus tekib jätkuva kahjumi tõttu. Siinjuures mõjutavad ettevõtte

tulemust ja omakapitali vastavusse viimist ka omanike eesmärgid ning nende eesmärkide elluviimiseks tehtud plaanide reaalsus. Kui omanikud plaanivad omakapitali ja müügitulu suurendamiseks konkreetseid toiminguid, mis ei anna soovitud tulemusi, tekib küsimus omanike hinnangute adekvaatsuse kohta. Seega on autori hinnangul oluline arvestada tegevuse jätkuvuse hindamisel ka omakapitali äriseadustikule vastamise tegurit. Magistritöö autori hinnangul on omakapitali äriseadustikule mittevastamise temaatika rohkem kompleksne. Vastajate hinnangu kohaselt peetakse seda asjaolu tegevuse jätkuvuse hindamisel väga oluliseks, kuid autori hinnangul pööratakse rohkem tähelepanu nõude vormilisele täitmisele ning vähe tähelepanu mittevastavuse põhjustele. Kui ettevõtte on mitu aastat kahjumlik olnud, peaks uurima, mis põhjustel valitud ärimudel ei tööta või uuesti üle vaatama juhtkonna hinnangute sobivuse.

Vandeauditoreite seas peeti lisaks omakapitali äriseadustikule mittevastamisele, oluliseks ka negatiivseid rahavoogusid äritegevusest ja negatiivset käibekapitali. Autori hinnangul sisaldub negatiivse käibekapitali komponent eelpool käsitletud maksevõime kordajas, mistõttu ei ole antud näitajat soovituslike suhtarvude hulka eraldi lisatud. Küll aga on autori hinnangul tegevuse jätkuvuse hindamisel oluline analüüsida ka äritegevuse rahavooge. Väike- ja mikroettevõtjad võivad vastavalt raamatupidamise seaduse § 15-le valida, millist majandusaasta aruannet nad koostavad, kas:

- 1) täismahus raamatupidamise aastaaruande, mis koosneb neljast põhiaruandest (bilanss, kasumiaruanne, rahavoogude aruanne ja omakapitali muutuste aruanne) ning lisadest;
- 2) väikeettevõtja lühendatud aastaaruande, mis koosneb vähemalt kahest põhiaruandest (bilanss ja kasumiaruanne) ning lisadest;
- 3) mikroettevõtja lühendatud aastaaruande, mis koosneb lühendatud bilansist ja kasumiaruandest ja mõnest lisast.

Väike- ja mikroettevõtjad on rahavoogude aruande koostamisest majandusaasta aruande esitamisel vabastatud. Kuna rahavoogude aruande koostamine pole kohustuslik, siis ettevõtte seda enamasti ei tee. Autori hinnangul annab rahavoogude aruanne olulist informatsiooni ettevõtte äritegevuse kohta, kas ettevõtte majandustegevuse tulemusena tekib piisavalt raha, et katta kohustised ja teenida kasumit. Näiteks võivad ettevõtte rentaablusnäitajad olla head, kuid siiski on põhitegevuse rahavood negatiivsed näiteks liigse käibevara komponentide (varud, lühiajalised nõuded ja ettemaksud) tõttu. Autori hinnangul oli rahavoo aruande koostamise nõude kaotamine majandusaasta aruandest ennatlik, kuna aruanne annab olulist informatsiooni ettevõtte jätkuva tegevuse kohta. Käesolevas magistritöös on tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutatavate tegurite

analüüsimisel lähtunud kehtivast väike- ja mikroettevõtete aruandluskorrast, kus rahavoogude aruande koostamine ei ole kohustuslik. Siiski toetab autor rahavoogude aruande koostamise nõuet, kuna see näitaja annab esmase viite ettevõtte võimest teenida põhitegevusest kasumit. Seega on kassapõhiste näitajate analüüsimine oluline. Ka pangad analüüsivad ettevõtte rahavoo näitajaid, et enne laenu väljastamist hinnata ettevõtte võimet kohustisi tagasi maksta. Seega on mainitud tegur lisatud magistritöö autori soovitatud näitajate nimekirja tegevuse jätkuvuse hindamisel.

Kokkuvõttes soovib autor erialakirjanduses käsitletud näitajate ja vandeaudiitorite seas tehtud küsitluse tulemuste põhjal kasutada väike- ja mikroettevõtte tegevuse jätkuvuse hindamisel järgmisi näitajaid:

- maksevõime kordaja (käibevara / lühiajalised kohustised) või likviidsuskordaja $((\text{käibevara} - \text{varud} - \text{ettemaksed}) / \text{lühiajalised kohustised})$ olenevalt ettevõtte tegevusvaldkonnast;
- puhasrentaablus (puhaskasum / müügitulu);
- EBITDA või EBIT olenevalt ettevõtte tegevusvaldkonnast;
- võlakordaja (kohustised kokku / koguvara);
- omakapitali vastavus äriseadustiku nõuetele;
- jätkuv negatiivne rahavoog äritegevusest.

Käesolevas magistritöös on kassapõhistest näitajatest analüüsi kaastatud ainult põhitegevuse rahavoogude näitaja. Autor on näitajate käsitlemisel lähtunud praegu kehtivast seadusest, kus väike- ja mikroettevõtjad rahavoogude aruannet koostama ei pea. Siiski arvab autor, et kassapõhiste näitajate analüüsimine annab olulist informatsiooni ettevõtte võime kohta jätkuvalt tegutseda. Kui äritegevuse rahavood on pidevalt negatiivsed tekib küsitavus ettevõtte võime kohta jätkuvalt tegutseda. Negatiivse rahavooga äritegevus ei ole jätkusuutlik, sest põhitegevusest ei teki piisavalt raha, et katta oma kohustisi. Autor on arvamusel, et tegevuse jätkuvuse detailsemaks hindamiseks tuleks analüüsi kaasata rohkem kassapõhiseid tegureid. Kuna praegu kehtiv raamatupidamise seadus ettevõtetelt seda ei nõua, ei ole selliseid näitajaid käesolevas magistritöös detailsemalt analüüsitud.

KOKKUVÕTE

Vastavalt RTJ-le 15 on ettevõtted kohustatud majandusaasta aruandes avalikustama informatsiooni ettevõtte võime kohta jätkuvalt tegutseda. See tähendab, et ettevõtte peab hindama oma võimet jätkuvalt tegutseda. Samas ei ole üheski raamatupidamiskohustuslast puudutavas regulatsioonis sätestatud, missuguseid näitajaid hinnangu tegemisel kasutada.

Magistritöö eesmärk on RTJ 15-s toodud tegevuse jätkuvuse hindamise nõude täitmiseks vajalike suhtarvude välja pakkumine väike- ja mikroettevõtjatele. Uurimiseesmärgi täitmiseks püstitas autor järgmised uurimisülesanded:

1. selgitada teadusartiklite põhjal välja tegevuse jätkuvuse hindamise kriteeriumid ja nende muutumine;
2. selgitada välja Eesti audiitorettevõtjate praktika tegevuse jätkuvuse hindamisel;
3. analüüsida ja võrrelda Eesti audiitorettevõtjate praktikat teadusartiklites käsitletud meetoditega.

Magistritöös seatud eesmärkide saavutamiseks kasutati enamjaolt tegevuse jätkuvuse teemal ilmunud teadusartikleid. Et teada saada, kuidas hindavad tegevuse jätkuvust Eesti audiitorettevõtjad, viidi nende seas läbi ankeetküsitlus. Ankeetküsitlus saadeti 238 vandeaudiitori või audiitorfirma meiliaadressile ning tähtajaks laekus 47 vastust. Teemakohaste teadusartiklite tulemusi võrreldi Eesti audiitorettevõtjate praktikaga.

Esimeses peatükis uuriti tegevuse jätkuvuse hindamise mõjutegureid, analüüsiti, millised tegurid võivad ettevõtte tegevuse jätkuvuse hinnangut mõjutada. Seejärel käsitleti tegevuse jätkuvuse hindamise kriteeriumite muutust ajas. Uuriti, missugused nõuded on tegevuse jätkuvuse hindamisel kehtinud ning kuidas on need ajas muutunud. Esimese peatüki viimases osas uuriti tegevuse jätkuvuse kriteeriumite hindamist teadusartiklite põhjal, missuguseid suhtarve on võimalik kasutada ning kui paljude autorite käsitlused on sarnased.

Teises peatükis analüüsiti ankeetküsitluse tulemusi ning selgitati välja, milliseid kriteeriume kasutavad tegevuse jätkuvuse hindamisel Eesti audiitorettevõtjad. Kolmandas peatükis võrreldi teadusartiklites käsitletud suhtarve ja Eesti audiitorettevõtjate praktikaid. Kõrvutati erinevaid kriteeriume ning selgitati, mis on ühe või teise näitaja eelis.

Magistritöö tulemusena tegi autor ettepaneku, mida väike- ja mikroettevõtjad võiksid tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutada:

- maksevõime kordaja (käibevara / lühiajalised kohustised) või likviidsuskordaja ((käibevara – varud – ettemaksed) / lühiajalised kohustised) olenevalt ettevõtte tegevusvaldkonnast;
- puhasrentaablus (puhaskasum / müügitulu);
- EBITDA või EBIT olenevalt ettevõtte tegevusvaldkonnast;
- võlakordaja (kohustised kokku / koguvara);
- omakapitali vastavus äriseadustiku nõuetele;
- jätkuv negatiivne rahavoog äritegevusest.

Autor lähtus ettepaneku esitamisel asjaolust, et praegu kehtivate nõuete kohaselt ei pea väike- ja mikroettevõtjad koostama rahavoogude aruannet. Seetõttu on kassapõhistest näitajatest ettepanekutesse lisatud vaid põhitegevuse rahavoogude näitaja. Autori hinnangul annab kassapõhiste näitajate analüüsimine olulist informatsiooni ettevõtte võime kohta jätkuvalt tegutseda. Kassapõhiste näitajate analüüsi on oluliseks pidanud ka mitmesugused autorid ning Eesti audiitorettevõtjad. Selleks, et ettevõtte tegevust põhjalikumalt hinnata, tuleks analüüsi kaasata rohkem kassapõhiseid näitajaid. Kuna praegu kehtiv raamatupidamise seadus rahavoogude koostamist ei nõua, ei ole selliseid näitajaid käesolevas magistritöös detailsemalt analüüsitud.

SUMMARY

GOING CONCERN CRITERIA: THE CASE OF ESTONIA

Keiu Kaldmets

Estonian Financial Reporting Standard (hereinafter RTJ) establishes a requirement for an entity to evaluate its ability to continue as a going concern. None of the current regulations, RTJ nor Accounting Act, does not specify how to assess the entity's ability to continue as a going concern. For those entities that are subject to statutory audit, the going concern assumption is evaluated by auditor. Most of the companies registered in Estonia consist of small or micro enterprises whose financial statements may not exceed the limits set by the Auditing Act and audit is not mandatory. Thus, small and micro enterprises do not have the guidance how to meet the requirements set in the RTJ 15 to evaluate their ability to continue as going concern.

The subject of the Master's thesis is the requirement under RTJ 15 to evaluate and confirm the entity's ability to continue as a going concern. The aim of this Master's is to examine the criteria for assessing the going concern assumption for small and micro enterprises. The aim is also to propose the set of ratios for assessing the going concern assumption. In order to meet the set objectives, the author ascertained the criteria for assessing the entity's ability to continue as a going concern on the basis of published articles and on the basis of Estonian audit firms' practice. To find out how Estonian audit firms assess the going concern assumption, an online questionnaire was conducted. To propose the set of ratios for going concern evaluation, the author analysed and compared the practice of Estonian audit firms with the criteria published in the articles.

As a result of the Master's thesis, the author made suggestions of the ratios for small and micro enterprises to use, when evaluating the entity's ability to continue as a going concern. These are:

- solvency multiplier (working capital / short term liabilities) or liquidity ratio (working capital – inventory – prepayments) / short term liabilities) depending on the area of activity;
- net return on sales (net profit / revenue);
- EBITDA or EBIT, depending on the area of activity;

- debt ratio (total liabilities / total assets);
- equity compliance with the Commercial Code;
- continuing negative cash flow from operations.

According to the current requirements, small and micro enterprises do not have to prepare cash flow statement. Therefore, from the cash-based ratios, only cash from operating operations is included in the proposal. In author's opinion, analysing the cash-based ratios provides important information about the entity's ability to continue as a going concern. The cash-based ratios have also been considered important by various authors and Estonian auditors. In order to further evaluate the entity's ability to continue as a going concern, more cash-based indicators should be included in the analysis. As the current Accounting Act does not require the preparation of cash flow statement, such indicators have not been analysed in more detail.

The result of this Master's thesis can provide an important input to the small and micro enterprises going concern assumption assessment. The results can be used as practical guide for assessing the entity's ability to continue as a going concern. In addition to entrepreneurs, audit firms can also compare their current practices with the ratios discussed in published articles and find new inputs to consider when evaluating the going concern assumption.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

- Altman, E. I., McGough, T. P. (1974). Evaluation of a Company as a Going Concern. *The Journal of Accountancy*, 50–57.
- Alver, J., Alver, L. (2011a). *Majandusarvestus ja rahandus: leksikon*. I, A-L. Tartu: Deebet.
- Alver, J., Alver, L. (2011b). *Majandusarvestus ja rahandus: leksikon*. II, M-Y. Tartu: Deebet.
- ASU 2014-15 (2014). Accounting Standards Update. Presentation of Financial Statements – Going Concern (Subtopic 205-40). *Disclosure of Uncertainties About an Entity's Ability to Continue as a Going Concern*. Kättesaadav: https://www.fasb.org/jsp/FASB/Document_C/DocumentPage?cid=1176164329772&acceptedDisclaimer=true, 20. september 2019.
- Audiitorkogu metodoloogiakomisjon. *Vandeauditori kohustused auditi töövõttudes seoses majandusüksuse tegevuse jätkuvusega*. Kättesaadav: <https://www.auditorkogu.ee/est/metodoloogiakomisjoni-juhendid>, 25. november 2019.
- Audiitortegevuse seadus. RT I, 28.02.2019, 2.
- Bartov, E., Tsui, J. (2000). Discretionary-Accruals Models and Audit Qualifications. *Journal of Accounting and Economics*, 30, 421–452.
- Beaver, W. (1996). Financial Ratios as Predictors of Failure. *Journal of Accounting Research*, 7 (2), 179–192.
- Behn, B., Kaplan, S., Krumwiede, K. (2001). Further Evidence on the Auditor's Going-Concern Report: The Influence of Management plans. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 20 (1), 13–28.
- Blay, A., Geiger, M. (2012). Auditor Fees and Auditor Independence: Evidence from Going Concern Opinions. *Contemporary Accounting Research*, 30 (2), 579–606.
- Bruynseels, L., Willekens, M. (2012). Forthcoming. The Effect of Strategic and Operating Turnaround Initiatives on Audit Reporting for Distressed Companies. *Accounting, Organizations and Society*, 27 (4), 223–241.
- Butler, M., Leone, A. J., Willenborg, M. (2004). An Empirical analysis of Auditor reporting and its association with abnormal accruals. *Journal of Accounting and Economics*, 37, 139–166.
- Carcello, J., Hermanson, D., Huss, H. (1995). Temporal Changes in Bankruptcy-Related Reporting. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 14 (2), 133–143.

- Carson, E., Farher, N. L., Geiger, M. A., Lennox, C. S., Raghunandan, K., Willekens, M. (2012). Audit Reporting for Going-Concern Uncertainty: A Research Synthesis. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32, 353–384.
- Cernius, G. (2012). Role of the Going Concern Concept in Corporate Finance Management. *Perspectives of Innovations, Economics & Business*, 12 (3), 76–85.
- Cormnier, D., Magnan, M., Morard, B. (1995). The Auditor's Consideration of the Going Concern Assumption: A Diagnostic Model. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 201–222.
- Craswell, A., Stokes, D., Laughton, J. (2002). Auditor Independence and Fee Dependence. *Journal of Accounting and Economics*, 33 (2), 253–275.
- Dainiene, R., Dagliene, L. (2013). Company's Going Concern Evaluation Fuzzy Model. *Economics and Management*, 18 (3), 374–382.
- Daugherty, B., Callaway, C., Dickins, D., Higgs, J. (2006). The Terminology of Going Concern Standards. *The CPA Journal*, 35–39.
- Davis, R. R. (2009). Financial Ratios Influencing the Issuance of Auditor's Going Concern Opinions. *Northeast Business & Economics Association Proceedings*, 37–41.
- DeFond, M., Lennox, C. (2011). The effect of SOX on Small Auditor Exits and Audit Quality. *Journal of Accounting and Economics*, 52 (1), 21–40.
- DeFond, M., Raghunandan, K., Subramanyam, K. (2002). Do Non-Audit Service Fees Impair Auditor Independence? Evidence From Going-Concern Audit Opinions. *Journal of Accounting Research* 40 (4), 1247–1274.
- Dopuch, N., Holthausen, R. W., W.Leftwich, R. (1987). Predicting Audit Qualifications with Financial and Market Variables. *The Accounting Review*, 431–454.
- Eesti Statistikaamet (2018). *Majandusüksuste arv mullu suurenes*. Kättesaadav: https://www.stat.ee/artikkel-2018-05-23_majandusuksuste-arv-mullu-suurenes, 25. november 2019.
- Fargher, N., Jiang, L. (2008). Changes In the audit Environment and Auditors' Propensity to Issue Going-Concern Opinions. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 27 (2), 55– 77.
- Feldman, D., Read, W. (2010). Auditor Conservatism After Enron. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 29 (1), 267–278.
- Francis, J., Krishnan, J. (1999). Accounting Accruals and Auditor Reporting Conservatism. *Contemporary Accounting Research*, 16, 135–165.

- Geiger, M., Rama, D. (2003). Audit fees, Non-audit Fees and Auditor Reporting on Stressed Companies. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 22 (2), 53–69.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicana.
- IAS 1 Presentation of Financial Statements. Kättesaadav:
<http://eifrs.ifrs.org/eifrs/bnstandards/en/IAS1.pdf>, 25. november 2019
- ISA (EE) 560. Järgnevad sündmused. Kättesaadav:
<https://www.auditiortegevus.ee/lr1/web/guest/isa-560>, 12. detsember 2019.
- ISA (EE) 570. Tegevuse jätkuvus. Kättesaadav:
<https://www.auditiortegevus.ee/lr1/web/guest/isa-570>, 20. september 2019.
- ISA (EE) 705. Arvamuse modifikatsioonid sõltumatu audiitori aruandes. Kättesaadav:
<https://www.auditiortegevus.ee/lr1/web/guest/isa-705>, 20. september 2019.
- Kida, T. (1980). An Investigation into Auditors' Continuity and Related Qualification Judgments. *Journal of Accounting Research*, 18 (2), 506–523.
- Korol, T. (2012). Fuzzy Logic in Financial Management. *Fuzzy logic- emerging technologies and applications*, 259–286.
- LaSalle, R., Anandarjan, A. (1996). Auditors' Views on the Type of Audit Report Issued to Entities with Going Concern Uncertainties. *Accounting Horizons*, 10 (2), 51–72.
- Lennox, C. S. (2000). The Accuracy and Incremental Information Content of Audit Reports in Predicting Bankruptcy. *Journal of Accounting and Economics*, 29 (3), 321–337.
- Martin, R. (2000). Going-Concern Uncertainty Disclosures and Conditions: A Comparison of French, German and U.S. Practices. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, 9 (2), 137–158.
- Masocha, W., Weetman, P. (2005). Corporate Governance: Shifting Accountability for "Going Concern" Assurance. *Corporate Governance*, 13 (2), 156–167.
- Muchler, J. F. (1985). A Multivariate Analysis of the Auditor's Going-Concern Opinion Decision. *Journal of Accounting Research*, 23 (2), 668–682.
- Mutchler, J. F. (1984). Auditors' Perceptions of the Going-Concern Opinion Decision. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 3 (2), 17–30.
- Mutchler, J. F., Williams, D. D. (1990). The Relationship Between Audit Technology, Client Risk Profiles and The Going Concern Opinion Decision. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 9, 39–54.

- Mutchler, J. F., Hopwood, W., McKeown, J. M. (1997). The Influence of Contrary Information and Mitigating Factors on Audit Opinion Decisions on Bankrupt Companies. *Journal of Accounting Research*, 35 (2), 295–310.
- Sormunen, N., Jeppesen, K. K., Sundgren, S. (2011). Harmonization of audit practice: Empirical Evidence from Going Concern Reporting in Scandinavia.
- Oxford Scholarship Online*. Kättesaadav:
<https://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199592197.001.0001/acprof-9780199592197>, 20. detsember 2018.
- Raamatupidamise seadus. RT I, 15.03.2019, 12.
- Raghunandan, K., Rama, D. V. (1995). Audit Reports for Companies in Financial Distress: Before and After SAS No. 59. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 14 (1), 50–64.
- Reichelt, K. J., Wang, D. (2010). National and Office-Specific Measures of Auditor Industry Expertise and Effects on Audit Quality. *Journal of Accounting Research*, 48 (3), 647–686.
- RTJ 1 Raamatupidamise aastaaruande koostamise üldpõhimõtted. RT I, 23.12.2017, 54.
- RTJ 15 Lisades avalikustatav informatsioon. RT I, 23.12.2017, 54.
- SAS 34 (1981). *Auditor`s Consideration When a Question Arises About Entity`s Continued Existence; Statement on Auditing Standards, 034*. Kättesaadav:
https://egrove.olemiss.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1032&context=aicpa_sas, 25. oktoober 2019.
- SAS 59 (1989). *The Auditor`s Consideration of an Entity`s Ability to Continue as a Going Concern*. Kättesaadav:
<https://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/DownloadableDocuments/AU-00341.pdf>, 25. oktoober 2019.
- Sundgren, S., Svanström, T. (2014). Auditor-in-Charge Characteristics and Going-concern Reporting. *Contemporary Accounting Research*, 31 (2), 531–550.
- Valimi koostamise meetodid. Tartu Ülikool. Kättesaadav:
https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/27764/valimi_koostamise_meetodid.html, 20. november 2019.
- Vandenbogaerde, S., Renders, A., Willekens, M. (2011). Expected Client Loss and Auditor Independence: A Partner-Level Analysis in a Low Litigious Setting. *Research Centre Accountancy*, Leuven.
- Vanstraelen, A. (2003). Going-Concern Opinions, Auditor Switching, and the Self-Fulfilling Prophecy Effect Examined in the Regulatory Context of Belgium. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 18, 231–253.

Äriseadustik. RT I 1995, 26, 355.

Xu, Y., Jiang, L., Fargher, N., Carson, E. (2011). Audit Reports in Australia During the Global Financial Crisis. *Australian Accounting Review*, 21 (1), 22–31.

LISAD

Lisa 1. Küsimustik vandeaudiitoritele

Tere,

Olen TalTechi majandusteaduskonna majandusarvestuse eriala magistriõppe tudeng. Minu magistr töö uurimisobjektiks on RTJ-st 15 tulenev nõue, et äriühing peab hindama ja kinnitama oma tegevuse jätkuvust. Eestis avaldatud perioodikas pole käsitletud, kuidas või mis meetoditega äriühing tegevuse jätkuvust hindama peaks. Minu magistr töö eesmärk on välja selgitada tegevuse jätkuvuse hindamise peamised kriteeriumid.

Magistr töö raames palun Teil vastata anonüümsele küsimustikule, et välja selgitada missugust metoodikat kasutavad tegevuse jätkuvuse hindamiseks audiitorid.

Magistr töö kaitsmise järgselt edastan soovijatele kokkuvõtte uuringu tulemustest. Huvi korral palun Teil jätta oma e-maili aadress küsimustiku lõpus olevasse lahtrisse.

Küsimustik on avatud 15. novembrini.

Aitäh, et leiате 5 – 10 minutit aega küsimustele vastamiseks.

Keiu Kaldmets (keiu.kaldmets@gmail.com)

1. Mul on vandeaudiitori kutse:
  - a) kuni 5 aastat;
  - b) 6 – 10 aastat;
  - c) 10 – 15 aastat;
  - d) üle 15 aasta.

2. Praegu töötan vandeaudiitorina:
  - a) jah;
  - b) ei.

3. Töötan praegu:
  - a) *big 4* ettevõttes;
  - b) väike/keskmise suurusega ettevõttes;
  - c) füüsilisest isikust ettevõtjana;
  - d) muu (palun täita).

Lisa 1 järg

4. Minu töökohas on vandeaudiitori kutsega töötajaid:
  - a) 1 – 5;
  - b) 6 – 10;
  - c) 11 – 15;
  - d) rohkem kui 15.

5. Ettevõtte tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutaksin kõige rohkem järgmisi näitajaid. Palun märkige toodud näitajad tähtsuse järjekorras (milliseid kasutaksite kõige rohkem: 1 – kõige vähem tähtis; 6 – kõige tähtsam):
  - a) lühiajalised kohustised ületavad käibevara;
  - b) negatiivsed rahavood äritegevusest;
  - c) ettevõtte on kahjumis;
  - d) omakapitali mittevastavus äriseadustiku nõuetele;
  - e) suutmatus vastata laenulepingute tingimustele (kovenantidele);
  - f) muu (palun märkige).

6. Tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutan sagedamini (1 – kõige vähem kasutatav; 5 – kõige sagedamini kasutatav):
  - a) rahavoogude, kasumi ja muude oluliste näitajate prognooside analüüsimist;
  - b) laenulepingute tingimuste lugemist ning nende vastavuse kontrollimist;
  - c) bilansipäevajärgsete sündmuste auditiprotseduuride teostamist;
  - d) bilansipäevajärgsete juhatuse/nõukogu koosolekute protokollide lugemist;
  - e) ettevõtte õigusnõustajale järelepärimise esitamine kohtumenetluste ja hagide kohta;
  - f) muu (palun märkige).

7. Tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutan erialauuringutes ja -kirjanduses väljatöötatud mudeleid:
  - a) ei kasuta ühtegi mudelit;
  - b) jah, kasutan;
  - c) kui vastasite jah, palun täpsustage, milliseid mudeleid kasutate.

8. Palun reastage olulisuse järjekorras finantssuhtarvud ja -näitajad, mida Teie arvates tuleks kasutada tegevuse jätkuvuse hindamisel (1 – kõige vähem oluline; 10 – kõige olulisem):
  - a) EBIT (*earnings before interest and taxes*);
  - b) EBITDA (*earnings before interest, taxes, depreciation and amortisation*);
  - c) puhasrentaablus (puhaskasum / müügitulu);
  - d) likviidsuskordaja ((käibevara – varud – ettemaksed) / lühiajalised kohustised);
  - e) maksevõime kordaja (käibevara / lühiajalised kohustised);
  - f) omakapitali puhasrentaablus ehk ROE (puhaskasum / omakapital);
  - g) vara puhasrentaablus ehk ROA (puhaskasum / vara kokku);
  - h) võlakordaja (kohustised / vara kokku);
  - i) ärikasumi rentaablus (ärikasum / müügitulu);
  - j) muu (palun märkige).

Lisa 2. Vastused küsimustele 1–4

Vastusevariandid	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus vastanute koguarvust
minu töökohas on vandeaudiitori kutsega töötajaid		
10 – 15 aastat	1	2,13%
6 – 10 aastat	11	23,40%
kuni 5 aastat	13	27,66%
üle 15 aasta	22	46,81%
töötan praegu vandeaudiitorina		
jah	44	93,62%
ei	3	6,38%
töötan praegu		
väike/keskmise suurusega ettevõttes	25	53,19%
<i>big 4</i> ettevõttes	18	38,30%
füüsilisest isikust ettevõtjana	2	4,26%
finantsjuhina	1	2,13%
mikroettevõte	1	2,13%
minu töökohas on vandeaudiitori kutsega töötajaid		
1 – 5	28	59,57%
6 – 10	1	2,13%
11 – 15	1	2,13%
rohkem kui 15	17	36,17%

Allikas: Autori uuringu tulemused

Lisa 3. Vastused küsimusele 5

5. Ettevõtte tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutaksin kõige rohkem järgmisi näitajaid, Palun märkige toodud näitajad tähtsuse järjekorras (milliseid kasutaksite kõige rohkem: 1 – kõige vähem tähtis; 6 – kõige tähtsam):

Tähtsus	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus vastanute koguarvust
lühiajalised kohustised ületavad käibevara		
1	5	10,64%
2	5	10,64%
3	6	12,77%
4	10	21,28%
5	13	27,66%
6	8	17,02%
negatiivsed rahavood äritegevusest		
1	2	4,26%
2	8	17,02%
3	5	10,64%
4	11	23,40%
5	14	29,79%
6	7	14,89%
ettevõtte on kahjumis		
1	3	6,38%
2	11	23,40%
3	17	36,17%
4	10	21,28%
5	3	6,38%
6	1	2,13%
omakapitali mittevastavus äriseadustiku nõuetele		
1	2	4,26%
2	8	17,02%
3	9	19,15%
4	8	17,02%
5	5	10,64%
6	14	29,79%
suutmatus vastata laenulepingute tingimustele		
1	5	10,64%
2	13	27,66%
3	7	14,89%
4	7	14,89%
5	11	23,40%
6	3	6,38%

Allikas: Autori uuringu tulemused

Lisa 4. Vastused küsimusele 6

6. Tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutan sagedamini (1 – kõige vähem kasutatav; 5 – kõige sagedamini kasutatav):

Tähtsus	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus vastanute koguarvust
rahavoogude, kasumi ja muude oluliste näitajate prognooside analüüsimine		
1	2	4,26%
2	2	4,26%
3	8	17,02%
4	9	19,15%
5	9	19,15%
6	17	36,17%
laenulepingute tingimuste lugemine ning nende vastavuse kontrollimine		
1	3	6,38%
2	9	19,15%
3	8	17,02%
4	15	31,91%
5	8	17,02%
6	4	8,51%
bilansipäevajärgsete finantsaruannete analüüs		
1	1	2,13%
2	0	0,00%
3	5	10,64%
4	9	19,15%
5	18	38,30%
6	13	27,66%
bilansipäevajärgsete juhatuse/nõukogu koosolekute protokollide lugemine		
1	0	0,00%
2	8	17,02%
3	21	44,68%
4	7	14,89%
5	6	12,77%
6	4	8,51%
ettevõtte õigusnõustajale järelepärimise esitamine kohtumenetluste ja hagide kohta		
1	9	19,15%
2	24	51,06%
3	1	2,13%
4	6	12,77%
5	3	6,38%
6	2	4,26%

Allikas: Autori uuringu tulemused

Lisa 5. Vastused küsimusele 7

7. Tegevuse jätkuvuse hindamisel kasutan erialauuringutes ja -kirjanduses väljatöötatud mudeleid:

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus vastanute koguarvust
ei kasuta ühtegi mudelit	33	70,21%
jah, kasutan	14	29,79%

Allikas: Autori uuringu tulemused

Jaatava vastuse korral palus autor vastajatel märkida vaba kommentaarina, milliseid mudeleid kasutatakse:

- audiitorkogu metkomi soovitusi;
- audiitokogu met, komisjoni poolt välja töötatud materjale;
- käibekapitalil põhinevat maksejõuetuseni jääva aja hindamist;
- näiteks diskonteeritud rahavoogude prognoose;
- neid on mitmeid, näiteks Altmani koefitsient, konkreetne rakendamine ja tõlgendamine sõltub siiski konkreetsest kaasusest;
- Altmanni skoori;
- Altman Z;
- jätkusuutlikkuse ja pankrotioht (Z);
- Audiitorkogu juhend tegevuse jätkuvuse hindamiseks;
- Altman Z-Score;
- ettevõtte tulevaste rahavoogude prognoosi ning selle baasil koostatud DCF-mudelit;
- discounted cash flow.

Allikas: Autori uuringu tulemused

Lisa 6. Vastused küsimusele 8

8. Palun reastage olulisuse järjekorras finantssuhtarvud ja -näitajad, mida Teie arvates tuleks kasutada tegevuse jätkuvuse hindamisel (1 – kõige vähem oluline; 10 – kõige olulisem):

Tähtsus	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus vastanute koguarvust
<i>EBIT (earnings before interest and taxes)</i>		
1	4	8,51%
2	3	6,38%
3	5	10,64%
4	4	8,51%
5	5	10,64%
6	7	14,89%
7	7	14,89%
8	5	10,64%
9	1	2,13%
10	0	0,00%
<i>EBITDA (earnings before interest, taxes, depreciation and amortisation)</i>		
1	1	2,13%
2	2	4,26%
3	1	2,13%
4	8	17,02%
5	5	10,64%
6	7	14,89%
7	6	12,77%
8	5	10,64%
9	0	0,00%
10	7	14,89%
<i>puhasrentaablus (puhaskasum / müügitulu)</i>		
1	0	0,00%
2	4	8,51%
3	11	23,40%
4	10	21,28%
5	5	10,64%
6	6	12,77%
7	5	10,64%
8	1	2,13%
9	0	0,00%
10	0	0,00%

Lisa 6 järg

Tähtsus	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus vastanute koguarvust
likviidsuskordaja ((käibevara – varud – ettemaksed) / lühiajalised kohustised)		
1	2	4,26%
2	2	4,26%
3	3	6,38%
4	0	0,00%
5	3	6,38%
6	6	12,77%
7	6	12,77%
8	8	17,02%
9	10	21,28%
10	6	12,77%
maksevõime kordaja (käibevara / lühiajalised kohustised)		
1	0	0,00%
2	2	4,26%
3	0	0,00%
4	3	6,38%
5	5	10,64%
6	1	2,13%
7	9	19,15%
8	10	21,28%
9	7	14,89%
10	7	14,89%
omakapitali puhasrentaablus ehk ROE (puhaskasum / omakapital)		
1	7	14,89%
2	5	10,64%
3	8	17,02%
4	4	8,51%
5	4	8,51%
6	4	8,51%
7	2	4,26%
8	3	6,38%
9	1	2,13%
10	1	2,13%

Lisa 6 järg

Tähtsus	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus vastanute koguarvust
vara puhasrentaablus ehk ROA (puhaskasum / vara kokku)		
1	5	10,64%
2	10	21,28%
3	4	8,51%
4	9	19,15%
5	3	6,38%
6	3	6,38%
7	1	2,13%
8	1	2,13%
9	2	4,26%
10	1	2,13%
võlakordaja (kohustised / vara kokku)		
1	1	2,13%
2	3	6,38%
3	6	12,77%
4	2	4,26%
5	5	10,64%
6	7	14,89%
7	7	14,89%
8	5	10,64%
9	2	4,26%
10	2	4,26%
ärikasumi rentaablus (ärikasum / müügitulu)		
1	1	2,13%
2	10	21,28%
3	4	8,51%
4	4	8,51%
5	7	14,89%
6	3	6,38%
7	2	4,26%
8	4	8,51%
9	2	4,26%
10	1	2,13%

Allikas: Autori uuringu tulemused

Lisa 7. Vastajate kommentaarid küsimustes 5, 6 ja 8

Küsimus 5 kommentaarid:

Kindlale näitajale vastamine	Omanikega seotud tegurid	Ettevõtte tegevusest sõltumatud tegurid
üle tähtaja võlgnevus tarnijatele	omanike ja juhtkonna tulevikuplaanid, eesmärgid	oluline bilansipäevajärgne sündmus- näiteks tootmishoone põleng.
tähtjalised kohustised, mille tähtaeg hakkab saabuma, kuid mille pikendamine või tagasimaksmine ei ole realistlik.	ettevõtte ärimudeli vaba raha genereerimise võimekus (läbi äri v muu finantseerimisallika) ja ärimudelist tulenev rahavajadus järgneva 12 kuu jooksul	oluliste müügilepingute ülesütlemised, märkimisväärsed kohtuvaidlused (mh, tülid omanike vahel või juhtkonnas), võtmeisikute lahkumised
üldine maksekäitumine, juhtkonna plaanid jms.	omaniku otsused ja plaanid	peamise kliendi pankrot
FS - kapitali adekvaatsus, liquidity näitajad, adverse new in market, laenuportfelli kvaliteet, ärisegment	omanike plaanid tegevuse lõpetada, ettevõtte likvideerida, või tõenäoline sundlikvideerimise risk seoses seaduse nõuete mittetäitmisega (nt, aastaaruannete mitteesitamine, kohustusliku auditi/ülevaatuse mitteläbimine.	spetsiifilise valdkonna puhul on ilma jäänud tegevusloast ja pole tõenäoline, et see saadakse, Samuti kui ettevõtte sõltub ühest ostjast/tellijast ning koostöö katkeb
suutmatus maksta tähtaegselt tarnijatele, pangale, liisingutele	juhtkonnalt saadud info	makroökonomilised mõjurid; kliendi kaotus
vaatan auditeerimise momendi finantsaruandeid, ehk mis seisus on firma nt 4 kuud hiljem	juhtkonna hinnang ettevõtte jätkumisele, suhtumine, kompetentsus	ettevõtte turu (toodete, geograafilise jm segmentide lõikes), ressursside jm äririskide osas toimunud ja/või prognoositavad muutused,
regulatsioonidele vastamine	puudub korralik äristrateegia	potentsiaalne kohustus (nt tulenevalt kohtuvaidlusest)
vaatan kõiki neid näitajaid ja muud informatsiooni kogumina.	muu sõltub, aga ma arvan, et ka omanike plaanid vms on määravad ja tihti need finantsidest vastu ei vaata.	-

Allikas: Autori uuringu tulemused

Lisa 7 Järg

Küsimus 6 kommentaarid:

- kapitali adekvaatsuse hindamine pankades;
- omakapitali ja käibekapitali positiivsus;
- jätkuvuse hindamisel kasutan kõiki neid protseduure kogumina, lisaks otse päringud juhtkonnale ja finantspersonalile;
- järjekord on siiski meelevaldne, sõltub täiesti konkreetsest olukorrast;
- eelmisel küsimusel on väga raske öelda, et üks tähtsam kui teine, Auditi puhul analüüsime alati bilansipäevajärgseid finantsnäitajaid ja loeme protokolle, samuti analüüsime laenuleping tingimusi;
- suhtlus omanike, nõukoguga vms plaanide kohta;
- omanike poolne kinnitus finantstoe jätkumisele;
- ettevõtte juhtide küsitlemine, eelarve prognoosid;
- vestlus ettevõtte juhtkonnaga;
- juhtkonna või omanikega vestlus tulevikuplaanide ja nägemuse osas;
- järelepärimised/arutelud juhtkonnaga ja/või omanikega;
- vestlus juhtkonnaga ja hinnang kas prognoosi koostamise aluseks olevad andmed on usaldusväärsed ja kas need on adekvaatsed;
- spetsiifiline dokument, mis maandab tegevuse jätkuvuse riski (ala ainuosaniku otsus).

Allikas: Autori uuringu tulemused

Küsimus 8 kommentaarid:

- negatiivsed rahavood äritegevusest ja finantseerimisest;
- käibekapitalil põhinevat maksejõuetuseni jääva aja hindamine;
- kasutan enamust märgitud näitajaid kogumina ja arvestan muud informatsiooni ja selgitusi;
- jällegi, ei ole ühtset lähenemist, mis "sobiks iga juhtumi puhul";
- rahavoogude aruandel põhinevad näitajad - omafinantseerimise tase, likviidsuspuhver;
- äritegevuse rahavood koguvõlast jms., samuti jätkusuutliku kasvu analüüs.

Allikas: Autori uuringu tulemused

Lisa 8. Lihtlitsents

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks¹

Mina Keiu Kaldmets (*autori nimi*) (sünnikuupäev: 18. aprill 1988)

1. annan Tallinna Tehnikaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

TEGEVUSE JÄTKUVUSE KRITERIUMID: EESTI NÄIDE,

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Lehte Alver, PhD,

(*juhendaja nimi*)

1.1 reprodutseerimiseks lõputöö säilitamise ja elektroonse avaldamise eesmärgil, sh TalTechi raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks TalTechi veebikeskkonna kaudu, sealhulgas TalTechi raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et käesoleva lihtlitsentsi punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest ning muudest õigusaktidest tulenevaid õigusi.

---

¹*Lihtlitsents ei kehti juurdepääsupiirangu kehtivuse ajal, välja arvatud ülikooli õigus lõputööd reprodutseerida üksnes säilitamise eesmärgil.*